

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Нововолинський факультет
Кафедра фінансів

Дипломна робота

Освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст»

на тему:

«Формування та виконання видатків державного бюджету»

Виконала студентка групи Фнвс-51

Спеціальність: 7.03050801 – Фінанси і кредит
спеціалізація – Фінанси

Дубина Т.В.

Керівник: к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів

Румянцева Г.І.

Рецензент: _____

Рецензент: _____

ТЕРНОПІЛЬ 2014

ВСТУП

Актуальність теми. Проголошення Україною незалежності та перехід від командно-адміністративної системи до ринкової економіки зумовили необхідність здійснення реформування в фінансовій та бюджетній сферах. Оскільки Державний бюджет України складає матеріальну основу реалізації державою своїх функцій, однією з найважливіших сторін діяльності держави, що потребує такого реформування, стає ефективна мобілізація, розподіл і використання державних коштів як основного централізованого фонду коштів. Ключовим моментом економічних перетворень України є формування сучасної системи організації управління державними коштами.

У вітчизняній економічній науці дослідженню проблем видатків державного бюджету присвячені праці вчених – економістів: І. Благун, О.Вовчак, В. Загорський, М.Й.Мац, Т.С..Невешкіна, Ю.Д. Радіонов, Л.Д. Сафонова, В.М. Федосова, І. Чуй, С.І. Юрій та інші.

Більшість наукових праць названих вчених економістів орієнтована на виявлення загальних тенденцій функціонування видатків державного бюджету та напрями розподілу коштів. Водночас бракує наукових і практичних напрацювань щодо окреслення шляхів оптимізації використання ресурсів державного бюджету які б відповідали сучасним вимогам і задовольняли потреби суспільства. Отже, важливість поставленої проблеми та її малодослідженість і визначили вибір теми дипломної роботи, зумовили її актуальність, теоретичну і практичну значимість.

Мета і завдання роботи. Мета дипломної роботи полягає у дослідженні видаткової частини державного бюджету України, зокрема фактів, що на неї впливають, розкритті особливостей розподілу ресурсів державного бюджету, визначення шляхів покращення ефективності видаткової частини державного бюджету України.

Досягнення поставленої мети обумовило вирішення наступних завдань:

- сформулювати теоретичні засади видатків державного бюджету;
- здійснення порівняльну характеристику державних видатків у різних країн світу;
- провести аналіз видатків за остання три роки;
- розробити рекомендації щодо раціонального використання ресурсів державного бюджету;
- визначити вплив державних видатків на соціально-економічний розвиток держави.

Об'єктом дослідження є видатки державного бюджету України.

Предметом дослідження є дослідження фінансових відносин, які складаються під час формування та фінансування державного бюджету України, зокрема його видаткової частини.

Теоретичною основою дипломної роботи є праці класиків економічної науки, роботи як зарубіжних вчених-економістів, так і роботи сучасних вітчизняних вчених, які приділяли увагу дослідженням взаємовідносин, які складаються під час формування і реалізації державного бюджету України, зокрема його видаткової частини.

Інформацію базою дипломної роботи є Бюджетний кодекс України, законодавчо-нормативні акти України, практичні матеріали Міністерства фінансів України.

Наукова новизна одержаних результатів. Внаслідок проведення дослідження отриманні результати, що з наукової точки зору містять елементи новизни. Зокрема:

- вперше побудовано економіко-математичну модель оптимізації видатків державного бюджету, яка дала можливість здійснити прогнозування державних видатків на 2014-2016 рр.

Удосконалено:

- сутність дефініції «видатки державного бюджету», яку запропоновано розглядати « як категорію, інструмент або економічні відносини, які призначені для розподілу фінансових ресурсів держави та їх використання за галузями, територіальними і цільовими призначенням ».

Набуло подальшого розвитку:

- порівняльна характеристика видатків державного бюджету різних країн та виокремлення загальних та відмінних рис їх структури, що дасть можливість оптимізувати практику видатків державного бюджету України.
- пропозиції щодо удосконалення діючої системи розподілу видатків бюджету у процесі забезпечення достатньої кількості ресурсів для повноцінного виконання державою своїх функцій.
- середньострокове прогнозування бюджетних видатків зарубіжних держав.

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел (83 найменування), додатків (4), та містить 10 таблиці і 19 рисунків. Основний текст дипломної роботи викладено на 114 сторінки комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Видатки бюджету: сутність, наукова інтерпретація та класифікація

Видатки державного бюджету відіграють одну з головних ролей у розвитку нашої держави - як соціального, так і економічного. Велика кількість видів державних видатків зумовлена такими факторами, як: рівнем соціально-економічними розвитку держави, її адміністративно-територіальним устроєм, характер функцій держави, адже тільки маючи достатню суму бюджетних ресурсів держава зможе у повному обсязі виконувати свої функції.

Відповідно до Бюджетного кодексу України видатки бюджету – це кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [1, 35].

Праці вітчизняних науковців присвячені видаткам державного бюджету, серед яких: І. Благун, О. Вовчак, В. Загорський, І. Чуй. Державні видатки вони трактували як «...законодавчо визначені норми та напрями використання коштів державного бюджету»[24, 100]. Розкриваючи суть такого доволі прагматичного визначення, автори слушно, на нашу думку, підкреслили соціально-економічну суть державних видатків, яка визначається рівнем розвитку держави, її природою та функціями.

Водночас професор М. Карлін дефініцію видатків подає так: «Видатки державного бюджету являють собою особливу економічну категорію, що

визначає відносини з приводу розподілу централізованого фонду грошових коштів та його використання за цільовим призначенням»[27, 171].

А науковець Л. Василик зазначає, «що видатки бюджету – це економічні відносини, які виникають при розподілі і використанні централізованого фонду грошових коштів держави» [19, 77].

На нашу думку, найбільш повним є визначення терміну «видатки державного бюджету», який ми подаємо «як категорію, інструмент або економічні відносини, які призначені для розподілу фінансових ресурсів держави та їх використання за галузями, територіальними і цільовими призначенням» .

До того ж у Бюджетному кодексі термін «видатки» розкривається за допомогою витрат, зокрема витрати – це видатки бюджету та кошти, які спрямовуються на погашення основної суми державного боргу. Незважаючи на те, що витрати і видатки характеризують одне і те ж явище, між ними існує суттєва різниця. Видатки бюджету – це кошти, спрямовані на фінансування програм і заходів відповідно до бюджету. Видатками не вважають кошти, спрямовані на погашення боргових бюджетних зобов'язань та повернення надмірно сплачених коштів. До витрат, навпаки, належать кошти, які використовуються з метою погашення державного боргу. Зв'язок видатків і витрат наведено на рис. 1.1, де відображено рух коштів при здійсненні видатків від держави до розпорядників бюджетних коштів.

Відповідно до рис. 1.1 розпорядники бюджетних коштів виступають в ролі суб'єктів бюджетних коштів, за допомогою яких здійснюється виконання видаткової частини державного бюджету. В залежності від наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників другого і третього ступеня. До головних розпорядників коштів можна віднести керівників міністерств, центральних установ, відомств, відділів місцевих державних адміністрацій. Розпорядниками коштів другого ступеня вважаються керівники установ, які одночасно мають у

своєму підпорядкуванню розпорядників коштів нижчого рівня та самі підпорядковуються головному розпоряднику коштів. Розпорядники третього ступеня є керівники найвищих ланок, яким підпорядковуються суб'єкти господарювання нижчого рівня.

Затвердження видатків, встановлення бюджетних асигнувань (1)		Затвердження кошторисів, розподіл видатків за цільовим призначенням (2)		Взяття бюджетних зобов'язань (3)		Отримання товарів, робіт, послуг (4)
бюджет	розпорядники бюджетних коштів					
Списання видатків розпорядників за рахунок видатків бюджету (8)		Списання витрат за рахунок розпорядника (7)		Використання товарів, робіт, послуг (6)		Здійснення платежів (5)

Рис. 1.1 Взаємозв'язок видатків бюджетів з витратами розпорядниками бюджетних коштів*

*Побудовано автором за джерелом [18, 100].

Отже, видатки – це кошти, які затверджуються у відповідному бюджеті при встановленні розпорядниками бюджетних коштів бюджетних асигнувань на основі затвердженого бюджетного розпису (1) і видатки розпорядника бюджетних коштів, які затверджені у кошторисі (2). Бюджетні кошти, що використовуються для виконання бюджетних програм (3, 4, 5, 6) вважаються витратами, які списуються на рахунках розпорядникам бюджетних коштів (7). Така схема вважається незакінченою, адже тут не беруть участь розпорядники бюджетних коштів усіх рівнів, зате ми можемо віднайти логічний взаємозв'язок між такими термінами як «витрати бюджету» та «видатки бюджету».

З метою поглиблення дослідження теоретичних засад видатків державного бюджету розглянемо класифікацію видатків за певними критеріями, зокрема (рис. 1.2.):

1. ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація);
2. бюджетними програмами (програмна класифікація);
3. економічною характеристикою операцій (економічна класифікація);
4. функціями, які виконують видатки (функціональна) [17, 16].

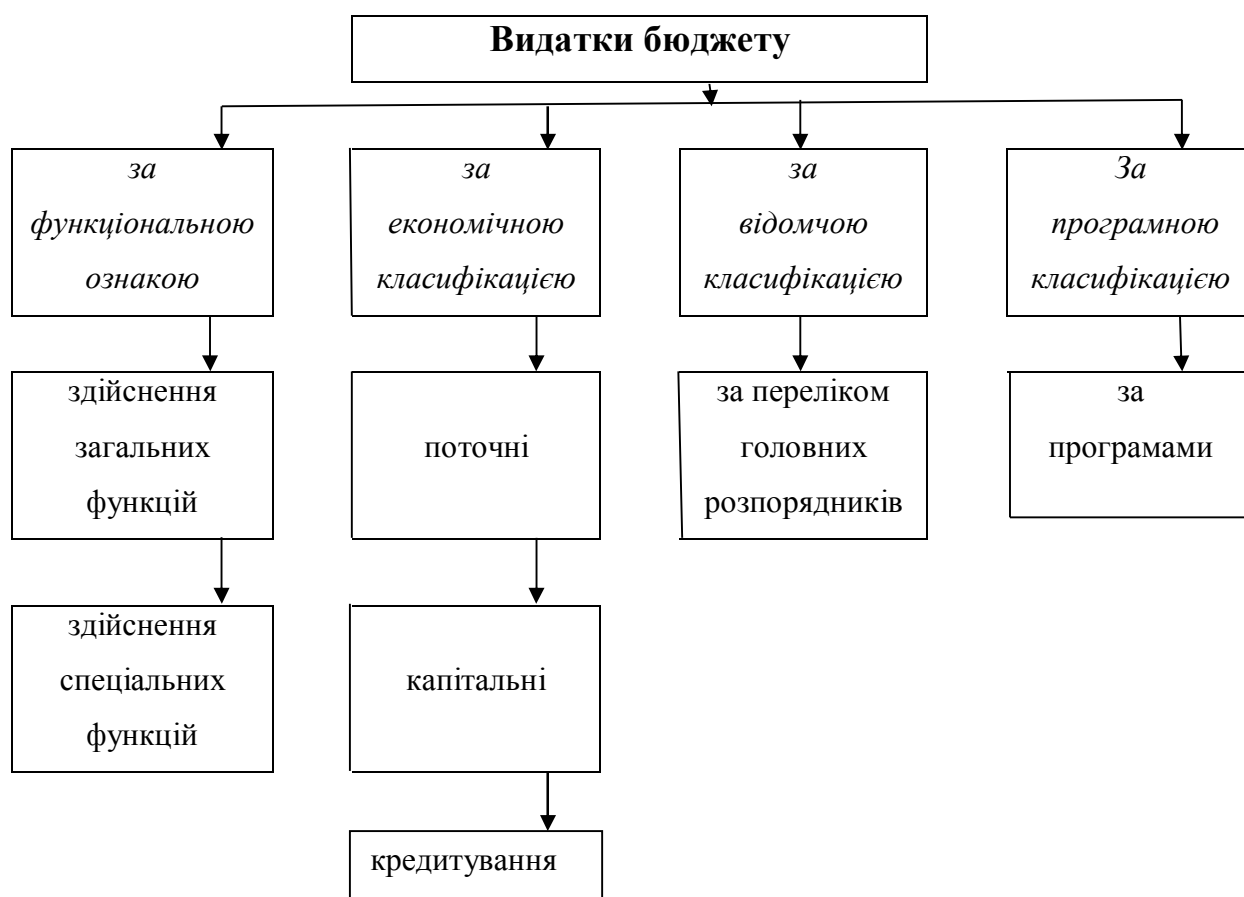


Рис. 1.2 Класифікація видатків державного бюджету України

*Побудовано автором за джерелом [17, 16].

Розглянемо класифікацію державних видатків за бюджетними програмами. В Україні в процесі бюджетного планування застосовується

програмно-цільовий метод з використанням програмної класифікації. На державному рівні програмна класифікація формується Міністерством фінансів за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту бюджету у бюджетних запитах, а на місцевому рівні – місцевим фінансовим органом. Програмна класифікація щорічно формується у законі про державний бюджет. Для фінансування непередбачених видатків створюється резервний фонд, який використовується відповідно до рішення Кабінету Міністрів України. Обсяги резервного фонду не мають перевищувати 1 % суми видатків загального фонду. При застосуванні програмної класифікації на місцевому рівні використовується тимчасова класифікація видатків, затверджена Міністерством Фінансів України.

Відомча класифікація дозволяє здійснити повний контроль і економічний аналіз видатків. ДКСУ за допомогою ведення реєстру всіх одержувачів коштів та розпорядників бюджетних коштів показує якому відомству, міністерству спрямовуються кошти. Відповідно до єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів головні розпорядники коштів визначають мережу розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів коштів. Розпорядниками бюджетних коштів вважаються комітети, адміністрації, міністерства, комісії, університети, служби, які одержують бюджетні асигнування і мають право на взяття бюджетних зобов'язань. Для Державного бюджету відомча класифікація затверджується Міністерством фінансів України відповідно до закону про державний бюджет, для місцевих бюджетів – міністром фінансів АР Крим та керівниками місцевих фінансових органів відповідно до рішення про місцевий бюджет.

Видатки за відомчою класифікацією спрямовуються на фінансування [Додаток АА]:

1. Апарату Верховної Ради України;
2. Верховного суду України;
3. Конституційного суду України;

4. Вищої ради юстиції;
5. Генеральної прокуратури України;
6. Пенсійного фонду України;
7. Рахункової палати України;
8. Національної академії наук України;
9. Ради міністрів АР Крим;
10. Державних комітетів;
11. Обласних державних адміністрацій.

Видатки за функціональною ознакою здійснюються відповідно до державних функцій і поділяються на функціональному рівні, зокрема:

- на першому рівень визначаються видатки, які розподіляються на фінансування загальних функцій держави, АР Крим та місцевого самоврядування;
- на другому рівень конкретизуються напрями здійснення видатків на фінансування державних функцій, АР Крим та місцевого самоврядування;
- на третьому третій рівень – здійснюються видатки відповідно до діяльності головних розпорядників бюджетних коштів.

Видатки за функціональною класифікацією поділяються на [17, 16]:

1. загальнодержавні функції (органи місцевого самоврядування, вищі органи державного управління, допомога зарубіжним державам, зовнішньоекономічна діяльність, обслуговування боргу, міжбюджетні трансферти);
2. економічну діяльність (загальна економіка, сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс, транспорт, лісове господарство та мисливство, рибне господарство);
3. оборону (цивільна оборона, військова оборона, військова освіта, військова допомога зарубіжним країнам);

4. освіту (вища освіта, загальна середня школа, дошкільна освіта, позашкільна освіта, дослідження і розробки у сфері освіти);
5. охорону здоров'я (швидка та невідкладна допомога, поліклініки та амбулаторії, медичне обладнання, лікарні і санаторно-курортні заклади);
6. соціальний захист та соціальне забезпечення (соціальний захист пенсіонерів, соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, соціальний захист на випадок непрацездатності, соціальний захист на випадок тимчасової втрати працездатності, соціальний захист безробітних, медичне соціальне забезпечення);
7. охорону навколишнього природного середовища (збереження природно-заповідних фондів, запобігання забруднення навколишнього середовища);
8. духовний та фізичний розвиток (культура та мистецтво, фізична культура та спорт, ЗМІ);
9. житлово-комунальне господарство (житлове і комунальне господарство).

Економічна класифікація видатків бюджету відображає чітке розмежування видатків як одержувачів бюджетних коштів, так і бюджетних установ в подальшому з детальним їх розподілом. Економічна класифікація видатків визначає предметно-цільове призначення коштів і поділяє видатки на [Додаток АБ]:

1. капітальні видатки (код 2000) – кошти, на створення державних запасів і резерві та придбання основного капіталу, належать до спеціального фонду;
2. поточні видатки (код 1000) – кошти, що спрямовуються на поточні цілі, належать до загального фонду;
3. нерозподілені видатки (код 3000) – непередбачені видатки Ради Міністрів АР Крим, обласних та місцевих рад;

4. кредитування (код 4000) – надання коштів з бюджету на умовах повернення, строковості та платоспроможності.

Капітальні видатки спрямовуються на фінансування інноваційної та інвестиційної діяльності, виплату субвенцій, перебудови народного господарства. Капітальні видатки становлять приблизно 9-10 % видатків бюджету і включають:

- придбання землі та нематеріальних активів;
- придбання основного капіталу (капітальне будівництво та ремонт, придбання матеріалів тривалого використання);
- капітальні трансферти (капітальні трансферти населенню, підприємствам та органам державного управління);
- нерозподілені видатки.

Найбільшу частину державних видатків займають поточні видатки, які складають приблизно 90 % видатків бюджету і охоплюють видатки, що не належать до видатків розвитку. До складу поточних видатків входять:

- виплата процентів за зобов'язаннями;
- субсидії та поточні трансферти (поточні трансферти населенню, поточні та субсидії трансферти підприємствам та органам державного управління);
- видатки на послуги та товари (оплата комунальних послуг, оплата заробітної плати працівникам бюджетних установ, придбання матеріалів).

Кредитування – платежі бюджетів усіх рівнів, при яких у них виникають фінансові вимоги до інших суб'єктів господарської діяльності. Класифікація кредитування бюджету поділяє операції по кредитуванню на надання кредитів із бюджету та повернення.

Кредитування поділяється на:

1. зовнішнє кредитування – надання і повернення зовнішніх кредитів;
2. внутрішнє кредитування – надання і повернення внутрішніх кредитів.

Відповідно до Бюджетного кодексу законом про Державний бюджет має визначатися ще й сума захищених статей видатків, сума яких не скорочується навіть у разі скорочення затверджених бюджетних призначень.

До захищених статей видатків відносять:

1. виплата відсотків по державному боргу;
2. забезпечення медикаментами та перев'язувальними матеріалами;
3. придбання продуктів харчування;
4. трансферти населенню та місцевим бюджетам;
5. оплата заробітної плати працівникам бюджетних установ;
6. нарахування на заробітну плату.

Отже, ми виявили, що поняття «видатки» кожен науковець трактує по іншому. Також ми виявили відмінності у таких термінах як «видатки» і «витрати». Нами було охарактеризовано сутність видатків з різних точок зору: як економічний термін, відповідно до бюджетного кодексу з погляду деяких науковців, поділили видатки за певними категоріями: за функціями, економічною характеристикою, за бюджетними програмами, а також за ознакою головного розпорядника коштів. Також ми охарактеризували їх за функціональною ознакою, економічною, відомчою і програмною. Та для повної характеристики видатків державного бюджету необхідно охарактеризувати формування та розподіл державних видатків та їх законодавче забезпечення.

1.2. Законодавче забезпечення та інструментарій формування та розподілу видатків бюджету

Видатки державного бюджету відображають розподільчі та перерозподільні процеси централізованого фонду грошових коштів і їх використання для задоволення потреб суспільства. Основне їх завдання – задоволення найважливіших потреб людства – безпеки держави, забезпечення громадського суспільства, державного управління, розвитку економіки та соціальної сфери.

Формування та розподіл державних видатків починається ще на стадії планування, де за основу береться очікуване виконання бюджету за видатками за попередній рік. Звітні дані про виконання бюджетів за видатками за півріччя, які є у розпорядженні Міністерства фінансів, доповнюються очікуваними показниками за друге півріччя. Це дає можливість здійснити прогностичні розрахунки по виконанню бюджету за видатками. Міністерство фінансів дає вказівки відомствам та міністерствам щодо складання кошторисів і фінансових планів, що і стає проектом бюджету, який подається Кабінету Міністрів, а після розгляду і внесення уточнень при потребі передається до Верховної Ради [46, 55]. Вносячи зміни, вилучення або доповнення, зменшення чи збільшення видатків під час розгляду, уточнення та внесення змін до проекту бюджету ради керують роботою по складанню і регулюванню видатків бюджету.

Регулювання видатків державного бюджету знаходить своє вираження у цільовому використанні бюджетних коштів [46, 54]. При плануванні видатків потрібно дотримуватися найважливішого принципу – врахування реальної необхідності в ресурсах і додержання пропорцій розподілу. Видатки на наступний рік плануються із врахуванням результатів виконання бюджету за минулий рік, використовуючи коефіцієнт зростання, що дає можливість спланувати видатки на наступний рік.

Під час планування видатків держава керує усім бюджетним процесом. Досить важливим є те, що видатки плануються відповідно до бюджетної класифікації видатків. Бюджетна класифікація групування видатків по видах та галузях витрат має бути науково обґрунтованою, що є запорукою оптимального складання державного бюджету.

Фінансування з державного бюджету здійснюється відповідно до законодавства, враховуючи наявні ресурси і спрямовується спочатку на задоволення загальнодержавних програм, на наукові установи, соціально-культурну сферу, на утримання армії, соціальне забезпечення. також до державних видатків належать і видатки спеціальних фондів. Прикладом є фонд для здійснення ліквідаційних заходів наслідків Чорнобильської АЕС та соціального захисту учасників ліквідації аварії.

З року в рік скорочуються видатки на фінансування промисловості – дотації організаціям державної власності і збитковим підприємствам. Також зменшується фінансування житлово-комунального господарства шляхом приватизації житлового фонду, збільшуючи вартість послуг у будинках державного житлового фонду і квартирної плати.

З державного бюджету фінансуються і такі сфери, які не мають власної прибуткової бази і утримаються за рахунок державного бюджету. До таких належать: охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення та фізична культура, вони фінансуються відповідно до складеного кошторису по квартальному розподілі. Розмір видатків залежить від обсягу діяльності: якщо це лікарні – кількість ліжок та ліжок днів, для шкіл – кількість класів і учнів, для дитячих садочків – кількість дітей і дітоднів.

Враховуючи фінансову кризу, відбувається жорстка економія у витрачанні бюджетних коштів. Фінансування відбувається не відповідно до затвердженого кошторису, а по мірі виконання показників по штатах, мережах та виділення коштів на харчування, стипендії, заробітну плату, медикаменти,

скорочення видатків на придбання обладнання, капітальний і поточний ремонт та інші напрямки.

Для ефективності фінансування, а також для правильного розподілу державних коштів, щоб кожна бюджетна установа була профінансована відповідно до їх затвердженого кошторису, використовують нормування видатків бюджету. Нормування видатків проводиться як по грошових, так і по натуральних – матеріальних нормах.

За допомогою грошових норм визначається сума видатків, які потрібні для харчування хворих, дітей, електроенергію чи паливо. При постійному підвищенні цін унеможлиблюється їх пряме застосування, через не вони виступають узагальненим показником для складання кошторису витрат, тобто грошові норми є суто розрахунковими.

Матеріальні, або натуральні, норми показують суму витрат на паливо, електроенергію, матеріали, продукти харчування на планову одиницю у натуральному виразі. Для прикладу, витрати на дрова, газ чи вугілля на 1 кубометр будівлі або денна кількість продуктів харчування на одного хворого у лікарнях або одну дитину у школах[48, 73].

У бюджетних установах нормативне планування бюджетних коштів є необхідною умовою. За допомогою нормативного планування коштів здійснюється розподіл коштів між бюджетними установами одного типу, тобто школи у Волинській області, Київській та Донецькій забезпечуються однаковими коштами на харчування, різниця можлива лише при меценатстві чи благодійності.

Практично всі витрати формуються відповідним чином[48, 80]. Витрати на заробітну плату формуються: у школах – розраховуються кількість навчальних ставок на вчителя, кількість класів та учнів, класне керівництво, встановлюється навантаження на вчителя та доплата за перевірку зошитів. Аналогічний розрахунок здійснюється по усіх школах. Також розраховується

заробітна плата для прибиральниці, враховуючи, що на одну людину припадає 400 квадратних метрів площі, яку потрібно прибрати. У лікарнях – враховується ліжко днів та відділень. Таким чином визначається кількість лікарів середнього і молодшого персоналу, враховуючи стаж роботи. Визначивши за тарифними ставками чи схемами посадових окладів кількість працівників в той чи іншій установі, визначають також і посадовий оклад або ставку працівника.

Разом з тим, у бюджетних установах усі витрати групуються по статтях[49, 127]:

1. заробітна плата;
2. канцелярські та господарські витрати;
3. нарахування на заробітну плату.

Також, плануючи видатки для бюджетних установ потрібно враховувати такі особливості:

1. невчасно здійснений поточний чи капітальний ремонт може призвести до їх розвалу;
2. економія на медикаментах, харчуванні чи стипендіях може негативно позначитися на здоров'ї хворих, дітей чи студентів;
3. неможливо економити на придбанні м'якого чи твердого інвентарю, устаткування, адже це може призвести до ліквідації бюджетної установи.

В Україні всі бюджетні установи без винятку обмежені у видатках. Брак коштів змушую усі бюджетні установи економити кошти. Лікарні перейшли на режим з використання по бажанню хворого денного стаціонару[49, 127]. Тобто хворому, який знаходиться на лікуванні у лікарні, надається місце у палаті, ліжко і призначається курс лікування з ранку до вечора, та увечері він має право піти додому і продовжити лікування уже з ранку. Такий метод лікування застосовується тільки до тих хворих, які не потребують цілодобового

перебування у лікарні і постійного нагляду лікарів. Завдяки такому методі лікуванню економиться 10 % бюджетних коштів: на заробітній платі медичного персоналу та лікарів через відсутність нічного чергування, на сніданках на вечерях.

В умовах дефіциту змушені виживати не тільки у медицині, але й і у народній освіті. Раніше шкільні їдальні обслуговувалися підприємствами асоціації торгівлі і споживчої кооперації, на сьогоднішній день вона обслуговуються найманими робітниками і взяті школами на свій баланс, що дозволяє значно економити[46, 60].

Разом з тим, розподіл державних видатків між бюджетами має проводитися відповідно до Закону України про бюджетну систему та інших законів. Видатки, які не передбачені законами України, не можуть бути включені до Державного бюджету.

Крім Закону України про державний бюджет на відповідний рік в Україні бюджетні відносини регулюються такими нормативно-правовими актами: Бюджетний кодекс України, Конституція України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, центральних органів виконавчої влади та рішення органів АР Крим.

У ст. 87 Бюджетного кодексу України перераховані державні програми, які повинні фінансуватися з державного бюджету [2, 108]. Законом України про державний бюджет визначаються видатки на загальносуспільні потреби, їх розмір та цільове спрямування. Конституція обмежує кошти, якими керує Уряд для забезпечення державної політики протягом усього бюджетного періоду.

Відповідно до Бюджетного кодексу, який був розроблений 21 червня 2001 року встановлено верховенство бюджетного законодавства, звідси усі нормативно-правові акти повинні застосовуватися у тій частині, що не суперечать Закону про Державний бюджет України. Також розмежовано

доходи та видатки між бюджетами усіх рівнів, визначено принципи та структуру бюджетної системи, встановлено компетенцію учасників бюджетного процесу.

Помітне місце у сфері бюджетних відносин займають бюджетні документи, що регулюють виконання бюджету за доходами і видатками. Бюджетні документи можна поділити на[48, 73]:

- оперативні – доручення фінансових органів на перерахування коштів із місцевого бюджету на реєстраційні рахунки головних розпорядників бюджетних коштів;
- планові – розписи та проекти бюджетів, кошториси бюджетних установ;
- звітні – звіти бюджетних установ про виконання бюджетів.

Також до бюджетних документів, які регулюють бюджетні видатки можна віднести бюджетну резолюцію. Вона приймається у вигляді постанови Верховної Ради України, в якій зазначаються основні напрямки бюджетної політики на плановий рік.

В системі фінансового законодавства виділяють горизонтальну та вертикальну структуру:

- горизонтальна - виокремлюються статті нормативно-правових актів, інститути, галузі;
- вертикальна – закони, що містять фінансово-правові норми, декрети Кабінету Міністрів, акти органів виконавчої влади, фінансово-правові акти органів місцевого самоврядування, акти фінансово-кредитних органів.

Нормативні документи щодо державного контролю за формуванням, розподілом та використання державних коштів зведено в Додатку АВ.

Видатки державного бюджету України регулюються відповідними законодавчими і нормативними актами – Законом України про державний бюджет на відповідний рік, Бюджетним кодексом України, Бюджетною класифікацією та юридичними актами органів влади. Тому можна сказати, що бюджетне законодавство України побудоване на принципах відповідно до ст. 8, 95 і 143 Конституції України, які проголошують верховенство закону, неупереджуваності та справедливості розподілу суспільних благ та незалежності окремих ланок бюджетної системи.

Отже, ми розглянули процес формування та розподілу державних видатків. Також ми охарактеризували процес нормування видатків – використання якого значно полегшує процес розподілу видатків між бюджетними установами одного типу. Дослідивши процес розподілу видатків, ми дійшли висновку, що майже всі бюджетні установи використовують різні схеми та форми скорочення видатків для подальшого свого існування, адже щороку здійснюється скорочення державних видатків бюджетним установам. Розглянувши законодавче забезпечення, яке використовується під час формування, затвердження та розподілу видатків, ми дійшли висновку, що найголовнішими нормативно-правовими актами при розгляді цього питання є: Конституція України (основний закон), Бюджетний кодекс України, Господарський кодекс України, та інші. Кожен закон, який наведений у Додатку АВ відіграє значну роль при формуванні, затвердженні та розподілі видатків, але не контролює надходження державних видатків до кінцевого отримувача. Законодавча база регулює тільки державні на поверхневому рівні, враховуючи велику суму видатків, неефективно використаних. Даючи оцінку нормативно-правовому забезпеченню здійсненню видатків, потрібно звернути увагу на ту кількість порушень і неефективного використання коштів, яке притаманне Україні, вирішенню яких не приділяють уваги. Тому потрібно дослідити систему управління видатками, а саме здійснити аналіз роботи державних контролюючих органів в особі Рахункової палати та Державної

фінансової інспекції. Та виявити наскільки ефективно вони здійснюють контроль за витрачанням державних видатків.

1.3. Контролююча роль держави у сфері державних видатків

Контроль за використанням та формуванням коштів державного бюджету є одним із головних інструментів регулювання економіки нашої держави в цілому. Державні органи мають забезпечити процес успішної реалізації державної політики та унеможливити порушення бюджетного законодавства та розкрадання державного майна. На сьогоднішній день це питання є досить актуальним, оскільки збільшується кількість бюджетних правопорушень, що потребує вдосконалення методології контролю за формуванням та використанням державних коштів. Адже державні ресурси формуються за рахунок грошей платників податку, тобто абсолютної більшості дорослого населення країни. Ось чому слово законодавчої влади, яка повинна відстоювати інтереси суспільства в цілому, є загально визнаним принципом демократії [49, 129].

Спираючись на норми Бюджетного кодексу, проаналізовано цілу низку бюджетних правопорушень щодо неефективного та нецільового використання державних коштів. Законодавчо передбачено існування такого терміну як «нецільове використання коштів», але відсутній механізм боротьби з таким правопорушенням. Керуючись Бюджетним кодексом, можна дати визначення терміну «нецільове використання коштів» - це витрачання їх на цілі, які не відповідають бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України чи рішення про місцевий бюджет, виділеним бюджетним асигнуванням або кошторисом [2, 108].

На практиці є чимало фактів нецільового використання бюджетних коштів контролюючими чи фінансовими органами, а також розпорядниками бюджетних коштів, яке трактується лише як використання коштів у невідповідності до бюджетного кошторису, а саме недотримання вимог економічної класифікації видатків. Цей факт вказує на уникнення

відповідальності учасниками бюджетного процесу за використання державних коштів, яке не відповідає бюджетним призначенням або виділених бюджетних асигнувань.

На нашу думку, до бюджетних правопорушень слід віднести і неефективне використання бюджетних коштів всупереч методологічній раді Державної фінансової інспекції, яка неефективне використання бюджетними коштами трактує як оцінку того, що бюджетні кошти не були витрачені раціонально і економно [39, 80]. Тільки через те, що на даний момент немає законодавчого визначення неефективного використання коштів щороку більше 10 млрд. грн. спрямовується не за призначенням. Так у 2010 році Рахунковою палатою встановлено факти неефективного (на 11 млрд. 456,1 млн. грн.) та незаконного (у тому числі нецільового) витрачання коштів на суму 21 млрд. 398,3 млн. грн. [37, 4]. Причиною таких високих цифр є низький рівень контролю за діяльністю розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та незацікавленість їх у досягненні позитивного кінцевого результату за кожною програмою як державного, так і місцевого значення.

Слід зазначити, що питання бюджетних правопорушень актуальні не тільки в Україні. В Іспанії, Ірландії, Греції та Італії уряди заради фінансової стійкості застосовують суворі заходи в бюджетній дисципліні. У Російській Федерації велике значення приділяють бюджетним асигнуванням, фінансування цільових та поточних програм. Хоча навіть після офіційного виявлення неефективних витрат та відсутності очікуваного результату не ведуть до яких-небудь наслідків щодо відповідальних осіб, а такі програми продовжуються фінансуватися й надалі [27, 180].

В Україні контроль за витрачанням державних коштів здійснюють Рахункова палата, Державна фінансова інспекція України та фінансові управління та відділи. Оскільки використання державних коштів має будуватися на принципах доброчесності та прозорості, то управління державними коштами передбачає здійснення незалежного аудиту. Мета якого

полягає у виявленні відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів ефективності, доцільності, законності та економності використання державних коштів. Аудиторські перевірки дають можливість вживати коригуючі заходів, які змогли б запобігти правопорушенню в майбутньому [14, 76].

На сьогоднішній момент у понад 170 країн незалежний аудит здійснюють Вищі органи фінансового контролю (ВОФК). У різних країнах створюються різні системи ВОФК, проте всім їм притаманні спільні риси:

- чіткі та регламентовані повноваження відповідно до Конституції;
- підзвітність перед громадськістю через засоби масової інформації;
- неоднозначність та чіткість висновків та звітів;
- удосконалена система найму кваліфікованого персоналу та заохочення до ефективної роботи;
- незалежність у своїй діяльності.

Однією із найголовнішою рисою діяльності зарубіжних ВОФК, яка суттєво відрізняється від діяльності українських контролюючих органів, є об'єктивність, ефективність та незалежність від зовнішніх факторів і органів, яких вони перевіряють.

Україну можна охарактеризувати як країну з відсутньою бюджетною дисципліною. Про низький рівень фінансово-бюджетної дисципліни свідчить системність і повторюваність бюджетних правопорушень, а результати контрольних заходів свідчать про продовження незаконного та нецільового використання бюджетних коштів. Практика перевірок Держфінінспекції свідчить про численні порушення встановленого порядку замовниками робіт, товарів та послуг при здійсненні державних закупівель за державні кошти без проведення тендерних процедур. Порушенням положень нормативних актів вважається безпідставне завищення кредиторської заборгованості за рахунок юридичних та фізичних осіб. Порушенням також вважається використання державних коштів без встановлених конкурентних процедур, яке і може

створювати умови для зловживань чи корупції. Також до нераціонально витрачених бюджетних коштів можна віднести купівля товарів з простроченими термінами використання чи товарно-матеріальних цінностей у надлишковій кількості або морально застарілих, використання в подальшому яких стає неможливим.

Одним із прикладів бюджетного порушення можна рахувати неефективну та незадовільну діяльність Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства щодо забезпечення населення України питною водою гарантованої якості. Фінансування заходів загальнодержавної програми «Питна вода України» не відбувається в тих обсягах, які були заплановані. Відповідно до закону про державний бюджет для неї було затверджено 400,2 млн. грн. Міністерство фінансів з них виділило лише 264,9 млн. грн., проте використано було всього 154,2 млн. грн., а решту – повернено. Значну частину бюджетних асигнувань (94,7 млн. грн., або 23,7%) було виділено Міністерством фінансів в останні дні грудня 2011 року, тому платежі з оплати заходів програми Державна казначейська служба не провела, що зумовило зменшення необхідних обсягів виконаних робіт[21, 63].

Враховуючи таку кількість бюджетних порушень, постає питання про те, наскільки дійовим та ефективним є державний контроль за використанням бюджетних коштів. Державною фінансовою інспекцією вживаються різні заходи для боротьби із бюджетними порушеннями. Це може бути як звільнення із займаної посади, так і притягнення до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності керівників. Але перевірки проводяться, порушники караються та бюджетні правопорушення продовжуються. Це спричинено відсутність ефективної системи фінансового контролю, яка б могла б забезпечити стабільний стан фінансово-бюджетної дисципліни як на державному рівні, так і на місцевому. Рациональним, на нашу думку, буде удосконалити роботу самих контролюючих органів, зокрема врахувати:

- ревізії та перевірки організацій та установ, які утримуються за рахунок державних коштів проводиться в загальному 20 відсотків кількості перевірених за рік, тобто не частіше ніж один раз на 4-5 років, як наслідок безконтрольність;
- існують так звані «замовні» перевірки, тобто одну установу перевіряють раз на 5 років, а іншу можуть щороку, а то й частіше;
- велика кількість установ чи організацій, що утримуються за рахунок державних коштів не піддаються зовнішньому державному контролю, а звідси і неможливо перевірити достовірність фінансової звітності, правильності ведення бухгалтерського обліку;
- невелика кількість проведених спеціальних перевірок за допомогою яких виявити процес розкрадання державних коштів, що свідчить про відсутність професіоналізму.

Проведемо аналіз діяльності Рахункової палати, який відповідно до статті 6 Закону України «Про Рахункову палату» є постійно діючим органом контролю на всіх стадіях бюджетного процесу [4, 18]. Рахункова палата здійснює контроль за використанням державних коштів від імені Верховної Ради України, і є незалежним від усіх державних органів у своїх рішеннях. До її повноважень можна віднести:

1. контроль за використанням державних коштів відповідно до закону про Державний бюджет України;
2. контроль за ефективністю використання державних коштів;
3. контроль за використанням бюджетних коштів місцевими державними адміністраціями.

Також Рахункова палата наділена повноваженнями щодо:

- проведення експертизи державних проектів;
- організація і проведення оперативного контролю за використанням державних коштів за звітний період;

- дослідження порушень і відхилень бюджетного процесу;
- притягнення до відповідальності посадових осіб, які порушили законодавство, внаслідок чого завдали державі матеріальної шкоди.

Проте, Рахункова палата не має можливості здійснювати контроль та боротьбу з усіма виявленими правопорушеннями, оскільки щорічно відбувається зміна обсягів діяльності у бік збільшення та зміни схем зловживань. Рахункова палата наділено доволі обмеженими повноваженнями – відсутність регіональних підрозділів, а також недостатня кількість контролюючого персоналу. Для здійснення повноцінного контролю, а саме можливість проконтролювати місцеві органи, Верховна Рада створила регіональні представництва Рахункової палати із центрами у Донецьку, Одесі, Дніпропетровську, Львові, Харкові, Вінниці та Івано-Франківську. Наявність функціонуючою системи внутрішнього контролю в органах місцевої влади, а саме системи муніципального фінансового контролю, надала додаткові можливості для проведення бюджетного контролю, а саме [39, 80]:

1. за рахунок одночасного проведення наскрізних і зустрічних перевірок охопити ширше коли розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;
2. покращити інформованість про ефективність та доцільність використання державних коштів як органів місцевого самоврядування та місцевих органів влади, так і громадськість;
3. за рахунок підвищення обізнаності спеціалістів регіональних підрозділів у сфері діяльності місцевих одержувачів бюджетних коштів підвищити ефективність проведених перевірок.

Методика видатків державного бюджету, а саме ефективності витрачання бюджетних коштів передбачає визначення співвідношення між одержаним прибутком і витратами. Максимальної ефективності витрачання бюджетних коштів можна досягнути, використовуючи такі показники [39, 81]:

- співвідношення між отриманими результатами і витраченими коштами;
- ступінь задоволення суспільних потреб;
- обсяг часу використання бюджетних коштів.

Охарактеризуємо кожен із цих показників. Ступінь задоволення суспільних потреб – визначається шляхом знаходження різниці між досягнутими результатами і цілями, які були заплановані. Якщо кошти були витрачені відповідно до кошторису, то буде певна рівність між вихідним результатом і запланованими цілями. Та не завжди здійснення витрат, не передбачених кошторисом, не потрібно завжди розглядати, як нецільове їх використання. Інколи це може принести і позитивні результати, хоча краще це завчасно передбачувати.

Співвідношення між отриманими результатами і витраченими коштами – характеризується тим, що при наданні тих чи інших послуг населенню потрібно нести певні витрати. Та у випадках, коли плата за товари чи послуги буде по завищених цінах, хоча потреби суспільства повністю задоволені, витрати можна розглядати як неефективні.

Обсяг часу використання бюджетних коштів – характеризуються тим, що витрати мають здійснюватися, у встановлений строк. Коли порушуються строки надання послуг чи придбання товарів, витрати вважаються неефективними.

Водночас при фінансуванні як державних, так і місцевих програм потрібно дотримуватися критеріїв витрачання державних коштів, серед яких:

- по – перше, видатки повинні відповідати кошторису;
- по – друге, співвідношення між отриманими результатами і витраченими коштами;
- по – третє, ступінь задоволення суспільних потреб;

по – четверте, обсяг часу використання бюджетних коштів;

по – п'яте, оплата поварів і послуг по справедливій вартості.

Також потрібно враховувати і те, що необґрунтовані та неефективні управлінські рішення в першу чергу залежать від сфери економічної діяльності. Не можна на 100 % виявити обставини, які спричинили економічно необґрунтованих і не завжди правильних рішень. Тому влада має постійно враховувати ймовірність таких ризиків, щоб зменшити витрати в майбутньому. Прийняття необґрунтованих рішень веде не тільки до додаткових витрат, а й не в повній мірі виконуються як державні так і місцеві програми, негативно впливають на соціально-економічний розвиток держави. Існує безліч порушень не тільки на кінцевій стадії – використання коштів, а ще й в процесі складання, розгляду, затвердження бюджету та складання звіту. Потрібно щоб кожному порушенню відповідала стаття у Бюджетному кодексі, а тому потрібно вчасно вносити зміни у законодавстві. При вчиненні бюджетного правопорушення вперше – розпорядники та одержувачі бюджетних коштів тільки попереджаються, наступне правопорушення карається доганою, відповідно за третє звільняється з роботи. Тобто треба навчитися так управляти коштами, щоб досягти запланованого результату у найбільш економічний спосіб. Адже не завжди економія коштів означає їх максимальна мінімізація.

Отже, здійснивши аналіз бюджетних правопорушень, ми дійшли висновку, що держава не в змозі в повній мірі контролювати процес витрачання державних коштів. Це підтверджується відсутністю достатньої законодавчої бази, адже якщо державному законодавстві відсутнє трактування бюджетного порушення і міри покарання – то це не порушення. Потрібно вдосконалити як Бюджетний кодекс, так і державне законодавство в цілому, адже кожному бюджетному правопорушенню має відповідати певна стаття у бюджетному законодавстві. У ході дослідження ми дійшли висновку, що велика кількість бюджетних установ взагалі не підлягає державного контролю й не можна дослідити правомірність їх діяльності. Результати дослідження діяльності

державних контролюючих органів дають підстави стверджувати, що при здійсненні контролю присутня корупція, яка суперечить державному законодавстві. Ми дійшли висновку, що діяльність вітчизняних контролюючих органів суттєво відрізняється від зарубіжних, які діють на принципах об'єктивності, ефективності та незалежності від зовнішніх факторів і органів, яких вони перевіряють.

Висновки до розділу I

Виконане у цьому розділі дослідження має своїми результатами такі висновки і пропозиції:

1. Шляхом аналізу і узагальнення різних точок зору вітчизняних та зарубіжних науковців щодо трактування сутності видатків державного бюджету, нами сформовано власну дефініцію, яку подано у такій редакції: «видатки державного бюджету – це категорія, інструмент або економічні відносини, які призначені для розподілу фінансових ресурсів держави та їх використання за галузями, територіальними і цільовими призначенням».
2. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що нормативно-наукове забезпечення державних видатків відіграє значну роль при формуванні, затвердженні та розподілі видатків, але не контролює надходження державних видатків до кінцевого отримувача.
3. Дослідивши процес розподілу видатків, нами виявлено щорічну практику використання різних схем та форм скорочення видатків бюджетних установ.
4. Виявлено наявність класифікації видатків за різними критеріями, зокрема:
 - за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація);
 - за бюджетними програмами (програмна класифікація);
 - за економічною характеристикою операцій (економічна класифікація);
 - за функціями, які виконують видатки (функціональна).

Зазначена класифікація сприяє спрощенню процесу планування і фінансування бюджетних видатків.

5. Встановлено, що в Україні контроль за витрачаннями державних коштів здійснюють Рахункова палата, Державна фінансова інспекція та фінансові управління та відділи.
6. Розгляд системи фінансового контролю у сфері правопорушень, пов'язаних з видатками держави, показав, що в Україні існує недосконалий механізм у зазначеній сфері, що підтверджується відсутністю законодавчої бази, бюджетної дисципліни та недосконалістю контрольних функцій органів державного фінансового контролю.
7. Виявлено функціонування ВОФК у переважній більшості країн світу, до спільних рис яких належать:
 - чіткі та регламентовані повноваження відповідно до Конституції;
 - підзвітність перед громадськістю через засоби масової інформації;
 - неоднозначність та чіткість висновків та звітів;
 - удосконалена система найму кваліфікованого персоналу та заохочення до ефективної роботи;
 - незалежність у своїй діяльності.
8. Уточнено законодавчу базу видатків державного бюджету, до якої зокрема належать такі нормативно-правові акти:
 - Закон України Про Державний бюджет на відповідний рік;
 - декрети Кабінету Міністрів;
 - акти органів виконавчої влади;
 - фінансово-правові акти органів місцевого самоврядування;
 - акти фінансово-кредитних органів.

РОЗДІЛ II ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ

2.1. Ефективність видаткової частини бюджету України

упродовж 2010-2012 рр.

Для глибшого розкриття теми, проведемо аналіз динаміки державних видатків упродовж 2010-2012 рр.

Так, упродовж 2010-2012 рр. відстежено приріст видатків державного бюджету на 53,9 млрд. грн. Видатки державного бюджету України у 2012 році становили 361, 6 млрд. грн., що на 18,9 млрд. грн. перевищує видатки попереднього року і 53,9 млрд. грн. більше ніж у 2010 році (табл. 2.1.). Відповідно Додатку АГ, останні три роки видатки державного бюджету були виконані в середньому: загальний фонд на 69,8% і спеціальний на 54,6% у 2010 році, на 67,8% загальний і 56,7% спеціальний у 2012 [5, 6, 7]. Майже третину запланованих державних видатків не було виконано. Також біля 30% міжбюджетних трансфертів не були виконані за своїми призначенням. Зокрема найбільше зросли видатки на телебачення та радіомовлення, охорону навколишнього природного середовища, освіту та науку, безпеку та судову владу та на загальнодержавні функції. Однак зменшили фінансування охорони здоров'я і житлово-комунальне господарства.

Табл. 2.1.

Динаміка державних видатків за 2010-2012 роки*

роки бюджет	2010 р.	відх.		2011 р.	відх.		2012 р.	відх.	
		абс.	%		абс.	%		абс.	%
загальний фонд	241,1	+46,7	124,0	290,9	+49,8	120,7	309,5	+18,6	106,4
спеціальний фонд	66,7	-13,1	83,6	46,7	-20,0	70,0	52,1	+5,4	111,6
Державні видатки	307,8	+33,6	112,3	337,6	+29,8	109,7	361,6	+24,0	106,1

*Побудовано автором за джерелом [58, 59, 60].

Табл. 2.1. ілюструє зміну видатків загального та спеціального фондів, а також видатків державного бюджету в цілому. Спираючись на дані, можна стверджувати, що протягом останніх трьох років збільшувалися видатки загального фонду – із 241,1 млрд. грн. у 2010 році зросли до 309,5 млрд. грн. у 2012 році та зменшилися видатки спеціального фонду – із 66,7 млрд. грн. у 2010 році до 52,1 млрд. грн.

Провівши порівняльний аналіз державних видатків за останні п'ять років, ми дійшли висновку, що відбувся приріст видатків державного бюджету на 120,1 млрд. грн. або на 49,7%, тобто з 241,5 млрд. грн. у 2008 році до 361,6 млрд. грн. у 2012 році. При цьому відстежено щорічний приріст видатків.

Для аналізу динаміки видатків зведеного та державного бюджетів протягом останніх п'яти років побудуємо діаграму (рис. 2.1.).

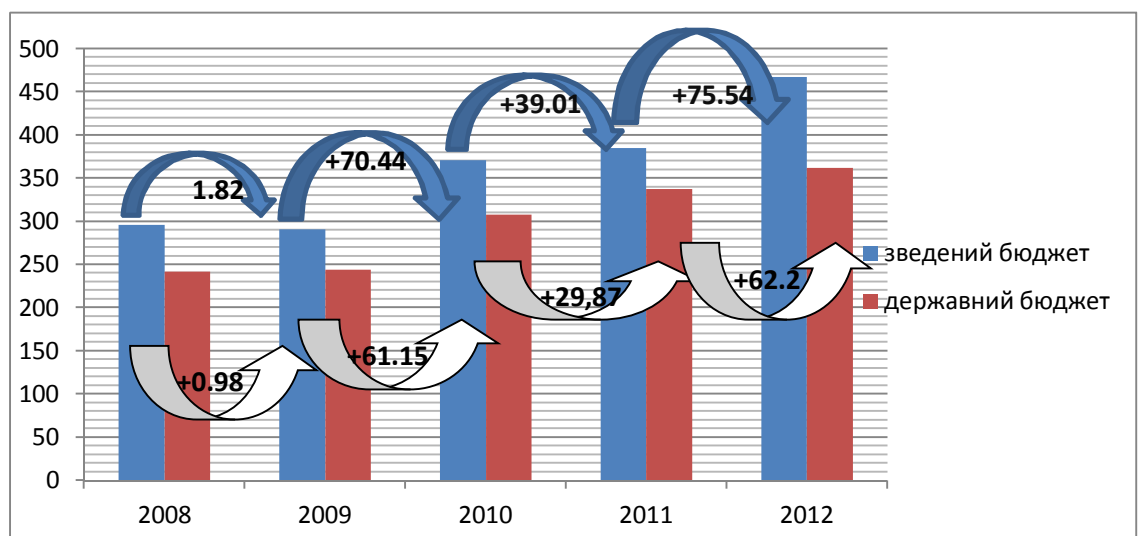


Рис. 2.1. Динаміка видатків зведеного та державних бюджетів України за 2008-2012 роки*

*Побудовано автором за джерелом [56,57,58,59].

Дані рис. 2.1. показують, що протягом 2008-2012 років відбувався приріст видатків зведеного бюджету та державного бюджету. Однак в період з 2008 року по 2009 року відбулося зменшення видатків зведеного бюджету на 1,82 млрд. грн. Також відстежень щорічний приріст видатків державного бюджету.

Аналіз видатків державного бюджету України відповідно до функціональної класифікації протягом 2010-2012 років показав щорічний приріст фінансування на утримання державного та регресивного апаратів і фінансування лобістських бюджетних статей. За останні три роки видатки на загальнодержавні функції зросли вдвічі – із 4,7 млрд. грн. у 2010 році до 9,3 млрд. грн. у 2012 році. Так видатки на утримання Президента України у 2010 році зросли на 16%, у порівнянні з 2009 роком. Найбільше частину державних видатків займають видатки на погашення та обслуговування державного боргу, а найменша сума видатків спрямовується на фінансування економічного розвитку держави. Велика частина державних видатків спрямовується на фінансування соціальної політики – близько 50 млрд. грн. [табл. 2.2.].

Табл. 2.2.

Класифікація видатків державного бюджету*

Найменування показників згідно з класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Загальнодержавні функції	23 349 812,4	7,6	25 800 943,0	7,7	28 226 231,6	7,7
Міністерство економіки України	27 781 234,1	9,0	44 308 922,0	13,1	49 396 000,4	3,5
Міністерство оборони України	11 335 138,9	3,7	13 688 821,3	4,1	17 402 183,6	4,8
Міністерство освіти і науки України	25 053 213,1	8,2	27 232 700,0	8,1	21 744 005,6	5,9
Міністерство охорони здоров'я України	8 521 922,1	2,8	10 223 900,0	3,0	7 068 118,8	1,9
Міністерство охорони навколишнього природного середовища	2 676 622,2	0,9	3 890 521,6	1,2	3 686 930,6	1,0

Продовження табл. 2.2.

Міністерство соціальної політики України	69 276 648,2	22,5	46 771 664,9	13,9	53 519 177,2	14,6
Міністерство з питань житлово-комунального господарства України	5 424 400,0	1,8	8 679 123,4	2,6	1 060 132,9	0,3
Міністерство транспорту та зв'язку України	1 678 163,8	0,6	2 117 263,0	0,6	19 582 748,5	5,4
Державний комітет телебачення і радіомовлення України	653 343,4	0,2	804 317,2	0,3	1 245 878,4	0,3
Погашення державного боргу	27 078 227,8	8,8	24 539 821,7	7,6	67 332 811,8	18,4
Трансферти	76 334 546,0	24,8	95 269 232,1	28,2	125 828 922,0	34,4
Всього	307 748 812,9	100	337 561 809,0	100	361 585 949,5	100

*Побудовано автором за джерелом [58, 59,60].

Згідно із табл. 2.2. велика частина видатків у 2010 році спрямовувалася на забезпечення освіти і становила 25,1 млрд. грн., а у 2011 році вони зросли і становили 27,2 млрд. грн., а у 2012 році видатки зросли ще до 21,7 млрд. грн. найбільшу частину видатків було спрямовано на соціальний захист і соціальне забезпечення, їх загальна частка у 2010 році становила 69,3 млрд. грн., у 2011 році видатки скоротилися на третину і становили 46,8 млрд. грн., і 53,5 млрд. грн. у 2012 році. Також збільшилися видатки на економіку, у 2010 році було витрачено 27,8 млрд. грн., у 2011 році фінансування економіки збільшилося до 44,3 млрд. грн., а у 2012 році до 49,4 млрд. грн. Збільшення видатків на економічну спричинене збільшенням фінансування будівництва та багатоцільові проекти розвитку, до якого відноситься фінансування Євро-2012. Враховуючи незадовільний стан житлово-комунального господарства, невелика сума виділяється на його підтримку – 5,4 млрд. грн. у 2010 році, у 2011 році

збільшилося фінансування до 8,7 млрд. грн., і у 2012 році видатки ще скоротилися до 1,1 млрд. грн. Найбільше частину державних коштів виділяється на надання міжбюджетних трансфертів – у 2010 році 76,3 млрд. грн., а у 2012 році видатки зросли до 125,8 млрд. грн. Щороку зростаю видатки і на обслуговування державного боргу, у 2010 році із державного бюджету було виділено 76,3 млрд. грн., що становило біля 9% державних видатків, у 2010 році видатки зросли до 125,8 млрд. грн., тобто третина видатків. Причиною збільшення видатків на обслуговування державного боргу є збільшення як внутрішнього, так і зовнішнього державного боргу (табл. 2.3.). Велика частина державних видатків спрямовується на фінансування соціальної політики – біля 20%. Однак протягом останніх трьох років відбувається зменшення видатків на соціальну політику та соціальне забезпечення – із 69,3 млрд. грн. у 2010 році до 53,5 млрд. грн. Також спостерігаємо зменшення видатків на забезпечення освіти та науки – із 25,1 млрд. грн., тобто 8,2% державних видатків зменшилися до 21,7 млрд. грн. у 2012 році, 5,9%.

Однією із причин збільшення видатків у 2012 році можна вважати проведення Чемпіонату Європи з футболу. Відповідно до даних Національного агентства з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу та реалізації інфраструктури проектів було витрачено 7 486 441, 7 тис. грн. [7].

Разом з тим, негативний вплив на збільшення державних видатків має зростання боргового навантаження на бюджет. У 2010 році обсяг внутрішнього державного боргу становив 141,4 млрд. грн., зовнішній – 181,8 млрд. грн., у 2011 році внутрішній борг зріс до 147,7 млрд. грн., зовнішній відповідно до 191,7 млрд. дол. У 2012 році загальний борг України становив 501, 4 млрд. грн., внутрішній з якого 197,9 млрд. грн. Станом на 31.01 2014 року розмір державного боргу становив 585, 3 млрд. грн., 257,7 млрд. грн. з якого становив внутрішній борг (табл. 2.3).

Табл. 2.3.

Динаміка державного боргу України*

Рік	Внутрішній	Зовнішній гарантований державою	Гарантований державою	Всього
2010 р.	141,7 млрд. грн.	181,8 млрд. грн.	108,8 млрд. грн.	323,5 млрд. грн.
2011 р.	147,7 млрд. грн.	191,7 млрд. грн.	109,8 млрд. грн.	339,2 млрд. грн.
2012 р.	197,9 млрд. грн.	208,3 млрд. грн.	95,3 млрд. грн.	501,4 млрд. грн.
2013р.	206,7 млрд. грн.	224,1 млрд. грн.	103,3 млрд. грн.	568,2 млрд. грн.
2014р. (на 31.01)	257,7 млрд. грн.	222,4 млрд. грн.	105,2 млрд. грн.	585,3 млрд. грн.

*Побудовано автором відповідно до джерела [58,59,60,61].

В загальному обсяг касових видатків загальному фонду державного за 2012 рік у порівнянні з 2011 роком зріс на 19,6%. Збільшилося фінансування соціального спрямування, а також видатки, спрямовані на розвиток економіки і людського потенціалу [45, 203]:

1. видатки на загальнодержавні функції, враховуючи кошти на обслуговування державного боргу, зросли на 10%;
2. видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення зросли на 11,1%;
3. видатки на економічну діяльність збільшилися на 10,3%;
4. видатки на освіту зросли на 11,1%;
5. видатки на охорону навколишнього природного середовища збільшилися на 37,5%;
6. видатки на охорону здоров'я зросли на 11,3%;
7. видатки на духовний та фізичний розвиток зросли на 43,3%;
8. витрати на житлово-комунальне господарство зросли на 17,1%;

9. витрати на громадський порядок, безпеку та судову владу збільшилися на 12,5%;

10. витрати на оборону зросли на 9,4%.

Побудуємо діаграму зміни видатків відповідно до функціональної класифікації (Рис. 2.2.):

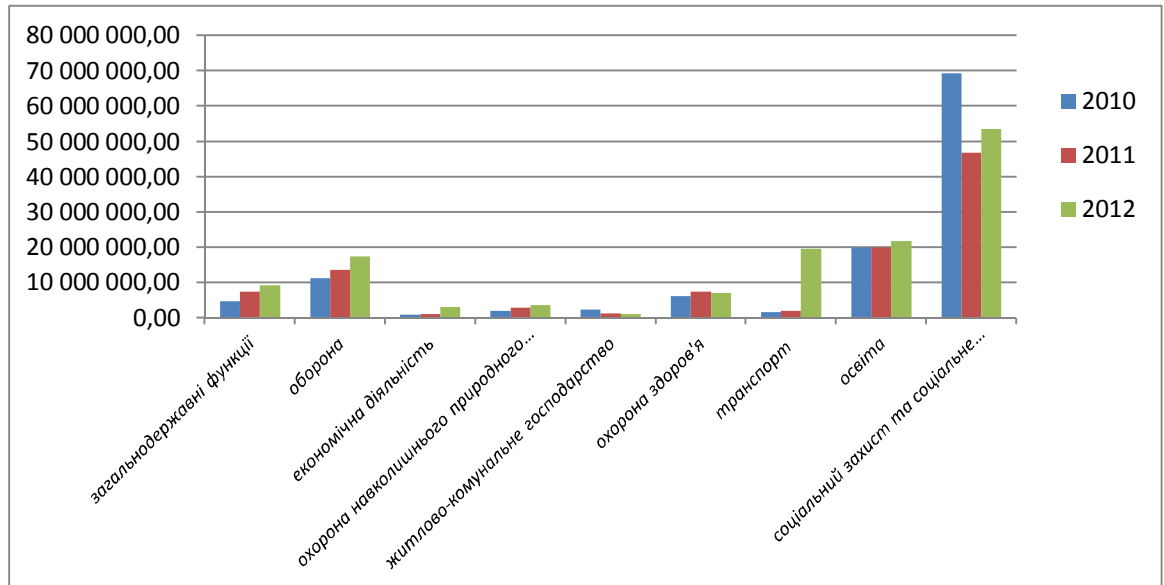


Рис. 2.2. Динаміка збільшення видатків державного бюджету протягом 2010-2012 років*

*Побудовано автором за джерелом [6, 7, 8].

Продовж 2012 року найбільша частина державних видатків, а саме 92,5%, належала поточним видаткам, що більше ніж у 2011 році на 21,2%. Пріоритет надавався на поточні трансферти органам державного управління нижчих рівнів, виплату заробітної плати з нарахуваннями та виплату пенсій, тобто 67,5% коштів державного бюджету.

Відповідно до функціональної класифікації найбільше коштів у 2012 році було спрямовано на [8]:

- загальнодержавні функції – 11,3% державних коштів, частина яких спрямовувалася на обслуговування державного боргу, для органів

місцевої влади і місцевого самоврядування, а також на фінансову та зовнішню діяльність;

- економічну діяльність – 12,5%, з яких здійснювалося фінансування дорожнього господарства, сільського господарства, вугільної галузі та інших галузей з видобутку твердого палива;
- надання трансфертів – 31,5% доходу державного бюджету, з яких частина спрямовувалася на дотацію вирівнювання, а також на виплату допомоги інвалідам з дитинства, тимчасової державної допомоги дітям, сім'ям з дітьми, а також малозабезпеченим сім'ям;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – 19%, частина яких спрямовувалася на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду, на дотацію для виплат пенсій та добавок до пенсій.

Для більш повного аналізу державних видатків, графічно відобразимо динаміку щомісячних загальних видатків державного бюджету у річному обсязі за 2008-2012 роки (рис. 2.3.).

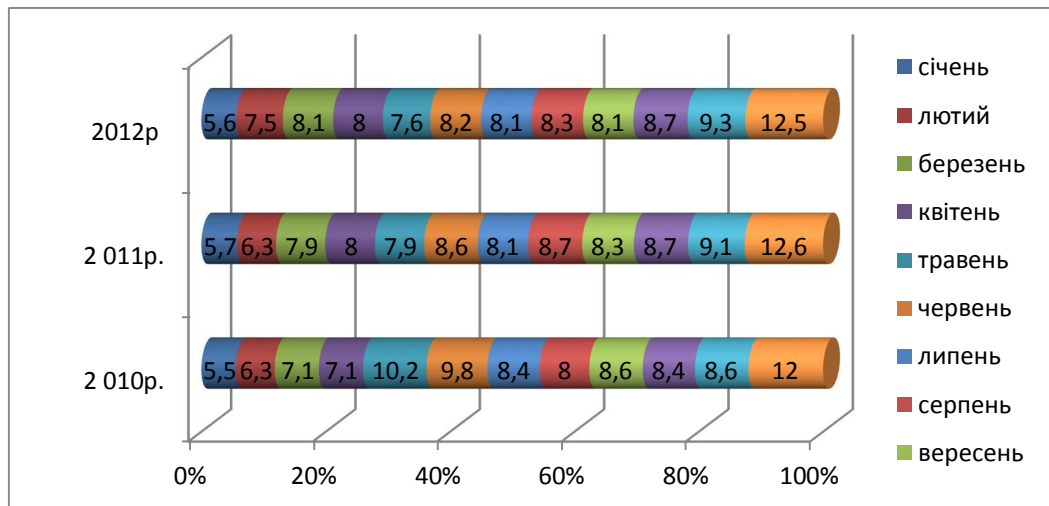


Рис. 2.3. Динаміка щомісячних видатків державного бюджету у річному обсязі за 2008-2012 роки*

*Побудовано автором за джерелом [4, 5, 6, 7, 8, 9].

Дані рис. 2.3. ілюструють особливості фінансування державних витрат. Зокрема, відстежено нерівність щомісячного фінансування, яке здійснюється нарощу вальним підсумком з січня по грудень місяць. При цьому, найбільш інтенсивно відбувається фінансування наприкінці року. У січні видатки становлять 5,5% від загальної суми державних видатків, у грудні видатки зростають до 12-14% кожного проаналізованого року.

Для більш повного та змістовного аналізу видатків державного бюджету на соціально-економічний розвиток пропонуємо детально розглянути державні видатки відповідно до функціональної класифікації у щомісячному розрізі.

Проведемо аналіз державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Відповідно до табл. 2.1. ми бачимо, що 2012 рік характеризувався збільшенням фінансування соціальної сфери. Водночас при збільшенні видатків на фінансування соціальної політики, обіцяне владою підвищення рівня життя громадян не відбулося. В бюджеті закладаються штучно занижені показники інфляції, які призводять до зниження заробітних плат та пенсій, допомог сім'ям з дітьми, розмірів соціальних виплат. Також не відбулося і збільшення фінансування соціального захисту громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, адже бюджетні призначення за даними програми залишилися у 2011 році. Проведемо порівняльний аналіз видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у щомісячному розрізі (рис. 2.4.).

Дані рис. 2.4. ми ілюструють майже однакові обсяги фінансування соціальної сфери протягом останніх двох років. Адже як у 2011 році, так і у 2012 році протягом цілого року виділялася однакова сума коштів. Тільки 2010 рік характеризується спадами у фінансуванні. З квітня по травень фінансування збільшилося майже у четверо, та з травня по вересень щомісячно знижувалася сума видатків. Це зумовлюється тим, що протягом трьох років в державі не була передбачена соціальна програма, яка б передбачала б збільшення чи зменшення фінансування, тому керуючись постійно одним і тим законом державою виділялася щороку однакова сума коштів.

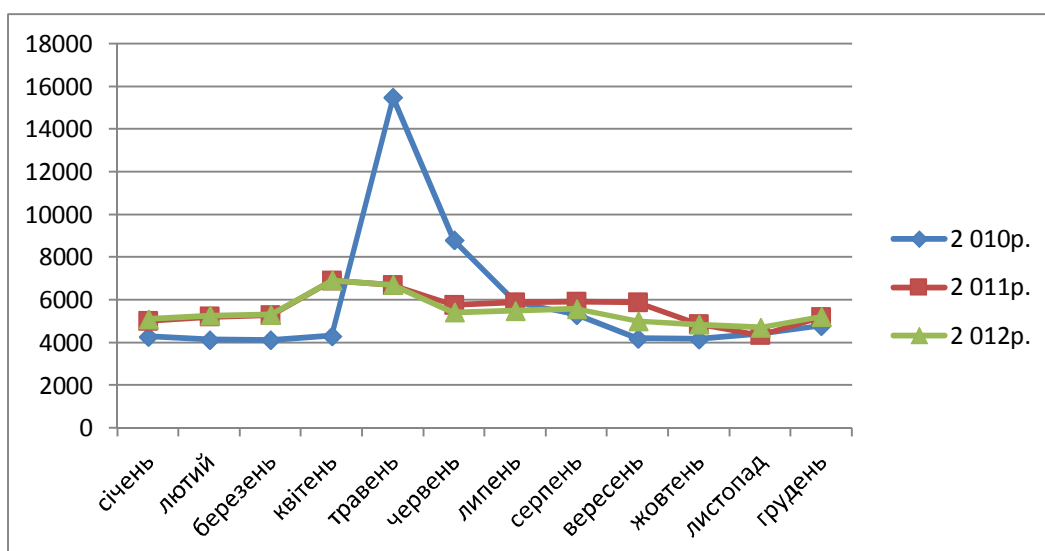


Рис. 2.4. Динаміка щомісячних державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2010-2012 роки*

*Побудовано автором за джерелом [6, 7, 8].

Також ми спостерігаємо помітне зниження фінансування житлово-комунального господарства. Різне зниження витрат пояснюється об'єднанням у 2011 році Міністерства житлово-комунального господарства у Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства та проведення видатків на утримання апарату за функцією «Економічна діяльність». На зниження видатків також вплинуло і зміна механізми фінансування окремих бюджетних програм, які у попередні роки фінансувалися за функціями «Економічна діяльність» і «Загальнодержавне управління». Ми пропонуємо розглянути динаміку видатків на функціонування житлово-комунального господарства у розрізі по місяцях (рис. 2.5.).

Відповідно до рис. 2.5., фінансування житлово-комунального господарства щомісячно змінювалося. Відповідно, у кожному році відбувається збільшення видатків із січня по грудень, у січні найменша сума, в грудні найбільше. В грудні, у порівнянні з січнем, виділялося майже в 50-200 раз більше коштів.

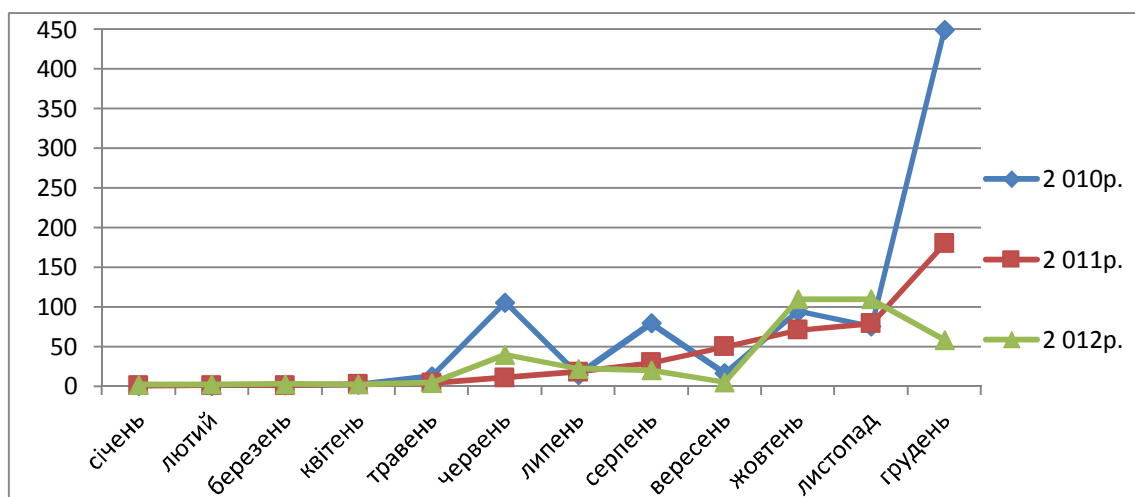


Рис. 2.5. Динаміка щомісячних державних видатків на житлово-комунальне господарство за 2010-2012 роки*

*Побудовано автором за джерелом [6,7,8].

Однією із функцій, фінансування якої збільшується щороку є здійснення загальнодержавних видатків. До загальнодержавних видатків також відносять обслуговування державного боргу, що є головною причиною збільшення видатків по цій функції. Якщо враховувати обслуговування державного боргу, то можна констатувати, що загально державні видатки протягом останніх двох років, по відношенню до 2010 року, знизилися на 13%. Проведемо детальний аналіз зміни видатків на загальнодержавні функції відповідно у щомісячному розрізі (рис. 2.6.):

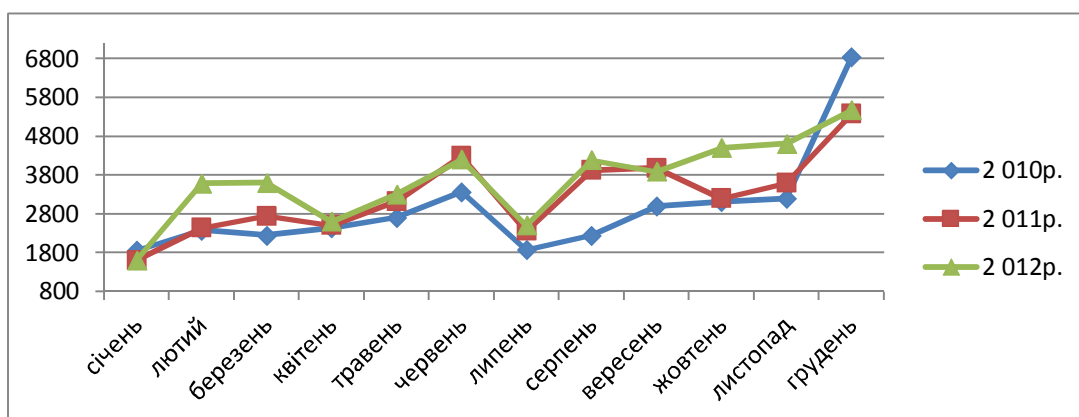


Рис. 2.6. Динаміка щомісячних видатків на загальнодержавні функції

за 2010-2012 роки*

*Побудовано за джерелом [6,7,8].

Відповідно до рис. 2.6. ми спостерігаємо збільшення видатків щомісяця. Найменша сума виділялася у січні, найбільше у грудні – майже у дев'ять раз більше. Така тенденція спостерігається протягом трьох років – 2010, 2011 та 2012 років.

Проведемо аналіз державних видатків на забезпечення економічної діяльності. Відповідно до функціональної класифікації видатки на економічну діяльність включають фінансування: паливно-енергетичний комплексу, будівництво, транспорт. У порівнянні з 2011 роком, видатки на економічну діяльність у 2012 році зросли на 10, 3 млрд. грн. (рис. 2.7.):

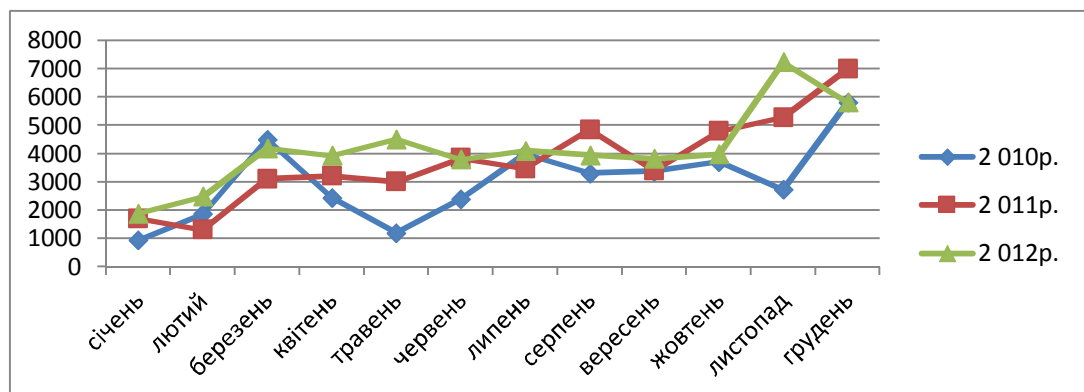


Рис. 2.7. Динаміка щомісячних видатків на економічну діяльність за 2010-2012 роки*

*Побудовано автором за джерелом [6,7,8].

Також нам хотілося б звернути увагу на позитивну динаміку збільшення видатків на охорону навколишнього природного середовища. У порівнянні із 2011 роком, у 2012 році видатки збільшилися на 37% (рис. 2.8.).

Відповідно до рис. 2.8. ми спостерігаємо аналогічну систему фінансування охорони навколишнього природного середовища у 2010 і 2011 роках. Впродовж всього року, із січня по грудень, виділялася майже однакова

сума коштів. У 2012 році збільшилося фінансування, найбільше суму коштів було виділено у листопаді - грудні, а також у липні

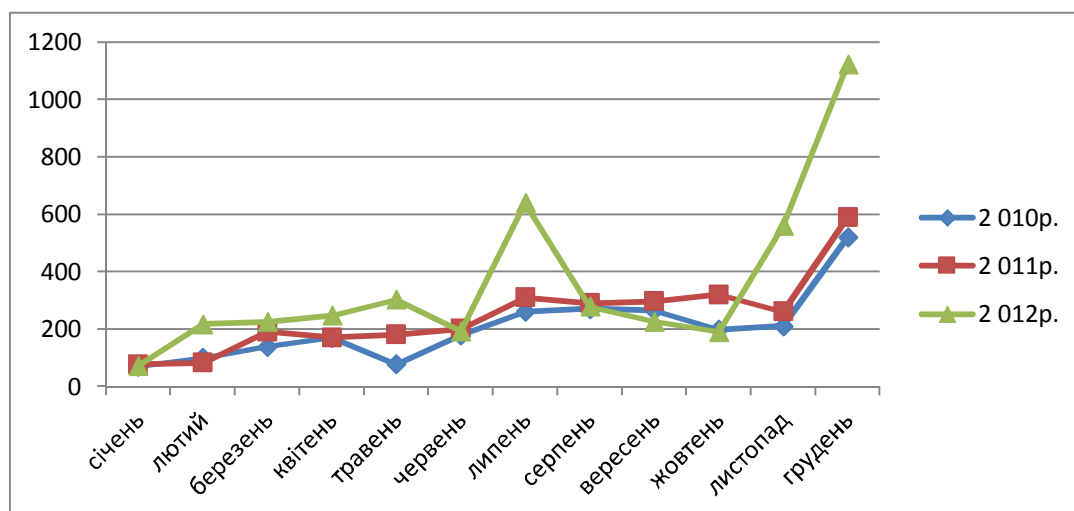


Рис. 2.8. Динаміка щомісячних витратків на охорону навколишнього природного середовища за 2010-2012 роки*

*Побудовано за джерелом [6,7,8].

Разом з тим збільшення суми витратків потребує і освіта. На сьогоднішній день рівень фінансування економіки є недостатній. Хоча щороку і зростають витатки на освіту, та це все одно призводить до згортання інноваційної діяльності, старіє наукова та навчальна база. Здійснимо порівняльний аналіз витатків державного бюджету на економіку у щомісячному розрізі (рис. 2.9.):

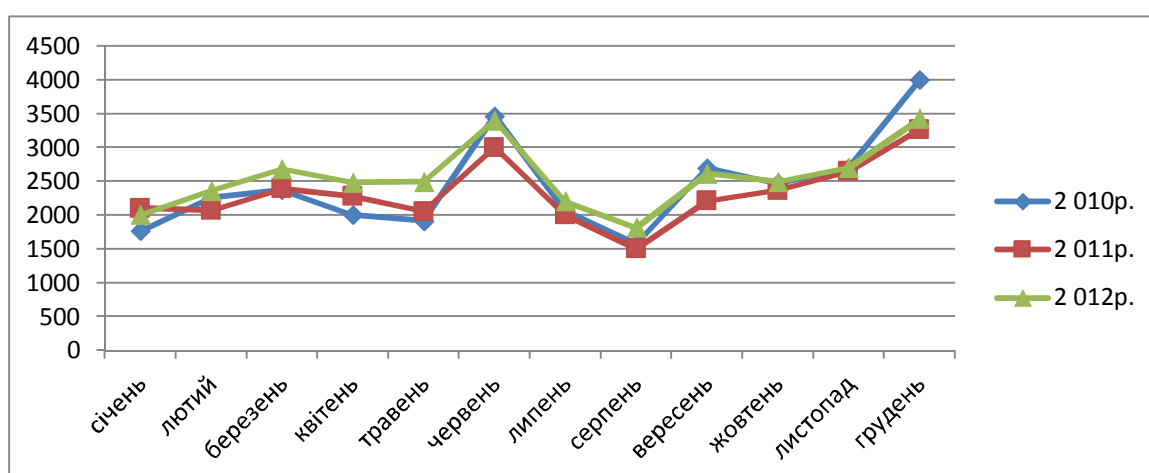


Рис. 2.9. Динаміка щомісячних витатків на освіту за 2010-2012 роки*

*Побудовано автором [6,7,8].

Відповідно до рис. 2.9. ми спостерігаємо практично щороку виділення однакової суми на фінансування освіти. Найменше коштів було виділено як 2010 року, так і у 2011 і 2012 році у серпні, найбільше – у червні та грудні.

Також спостерігається недофінансування і охорони здоров'я, які включають видатки на: протиепідемічні і санітарно-профілактичні заклади, функціонування лікарень і санаторно-курортних закладів, функціонування амбулаторій, поліклінік, невідкладної допомоги та дослідження у сфері охорони здоров'я. Проведемо детальний аналіз зміни видатків на охорону здоров'я у щомісячному розрізі (рис. 2.10.):

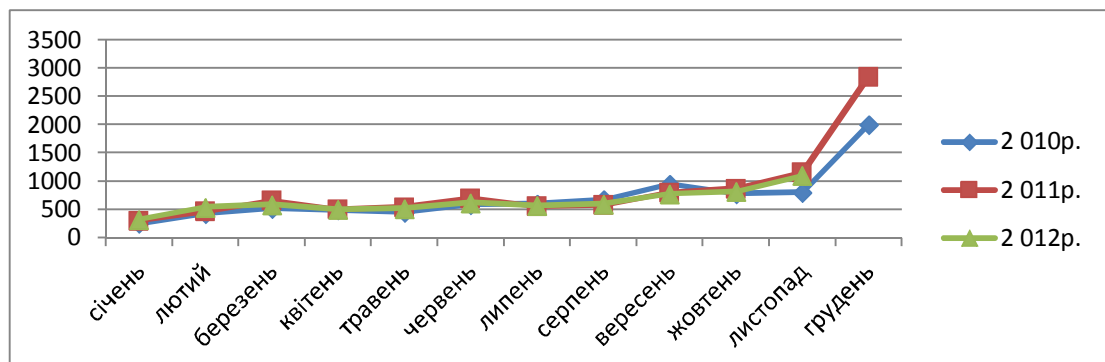


Рис. 2.10. Динаміка щомісячних державних видатків на охорону здоров'я за 2010-2012 роки*

*Побудова автором за джерелом [6,7,8].

На основі рис. 2.10. можна зробити висновок про недостатнє фінансування охорони здоров'я. Протягом останніх трьох років виділялася однакова сума коштів, найменше коштів було спрямовано на охорону здоров'я на початку кожного із років, у січні – лютому, найбільше коштів у листопаді - грудні.

Одними із головних факторів впливу на державні видатки можна вважати доходи державного бюджету та коефіцієнт дефіцитності. Систему

взаємозв'язку державних видатків з доходами та коефіцієнтом дефіцитності можна дослідити за допомогою факторного аналізу [??]. Розмір абсолютного показника дефіцитності (Δ Деф) – можна розрахувати як різницю між видатками та доходами Державного бюджету, відносний (Кдеф) розраховується за допомогою співвідношення державних видатків до доходів (табл.2.4.):

Табл. 2.4.

Динаміка основних показників системи бюджетування за 2003-2012роки*

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011р.	2012 р.
Доходи (Д), у т. ч. повернення кредитів до держбюджету, млрд. грн.	233,5	248,4	260,5	309,5	346,6
Видатки (В), у т.ч. надання кредитів з держбюджету, млрд. грн.	258,5	280,0	314,6	344,7	361,6
Абсолютний показник дефіцитності (Δ Деф=В-Д), млрд. грн.	25,0	31,6	54,1	35,5	15
Коефіцієнт дефіцитності (Кдеф=В/Д*100%),%	110,7	112,7	120,8	111,4	104,3

*Побудовано автором за джерелом [36, 258].

З метою визначення впливу зміни коефіцієнта дефіцитності й доходів у різних періодах на обсяг видатків бюджету, проведемо факторний аналіз динаміки видатків у взаємозв'язку видатків з коефіцієнтом дефіцитності бюджету та доходами Державного бюджету України. Для цього використаємо метод статистичного факторного аналізу.

На основі нижченаведених формул дослідимо зміну обсягу видатків (ΔB), у тому числі рахунок зміни обсягів доходів Держбюджету (ΔB_d), а також за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності ($\Delta B_{\text{кдеф}}$) (табл. 2.5).

Оскільки $K_{\text{деф}} = B/D$,

звідси $B = K_{\text{деф}} * D$,

то $\Delta B_{\text{кдеф}} = (K_{\text{деф}1} - K_{\text{деф}2}) * D$,

$$\Delta B_d = (D_1 - D_0) * K_{\text{деф}0},$$

$$\Delta B = B_1 - B_0 = \Delta B_{\text{к}} + B_d [36, 257].$$

Табл. 2.5.

Факторний аналіз динаміки видатків у взаємозв'язку видатків з коефіцієнтом дефіцитності бюджету за доходами та видатками*

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Коефіцієнт дефіцитності (Кдеф)%	109,7	112,7	120,8	111,4	104,3
Зміна коефіцієнта дефіцитності у порівнянні з попереднім роком ($\Delta K_{\text{деф}}$)	1,007	1,018	1,072	0,922	0,987
Динаміка обсягів видатків (ΔB)	83,5	21,5	34,6	30,1	16,0
Динаміка видатків за рахунок зміни коефіцієнта дефіцитності ($\Delta B_{\text{кдеф}}$)	1,9	5,0	21,0	-29,1	-24,6
Динаміка видатків за рахунок зміни доходів (ΔB_d)	81,6	16,5	13,6	59,2	41,3

*Побудовано автором за джерелом [36, 258].

Також динаміку обсягів видатків державного бюджету України за рахунок зміни коефіцієнта дефіцитності та зміни доходів відображаємо графічно (рис. 2.11.):

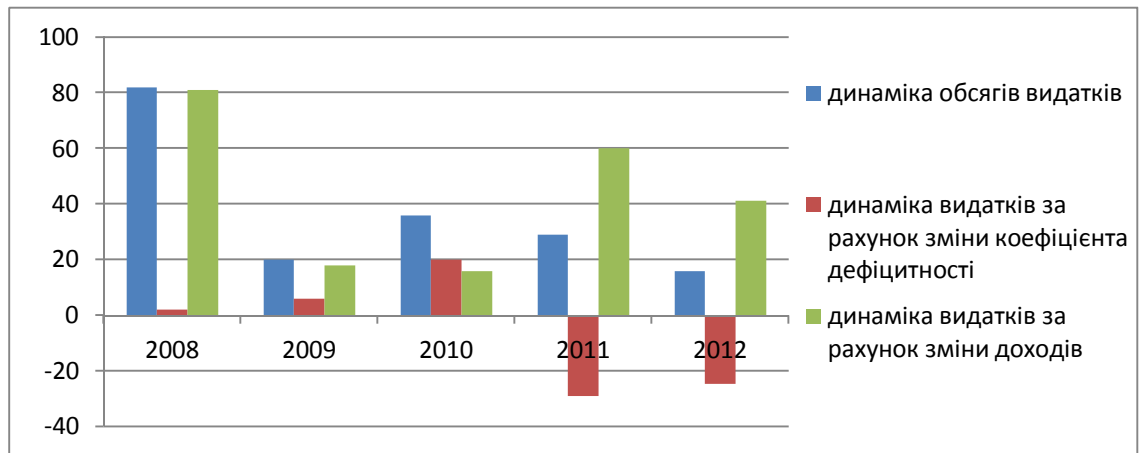


Рис. 2.11. Динаміка обсягів державних видатків за рахунок зміни доходів та зміни коефіцієнта дефіцитності*

*Побудовано автором за даними табл. 2.5.

Дані табл. 2.5. та рис. 2.11. яскраво ілюструють зниження коефіцієнта дефіцитності на 4,7% (з 109,0% до 104,3%) упродовж 2010-2012 рр. За цей період доходи державного бюджету України збільшилися на 293,3 млрд. грн. ($\Delta D = 346,6 - 53,3$), що призвело до того, що видатки збільшилися на 306,0 млрд. грн. ($\Delta B = 361,6 - 55,9$). При цьому обсяг видатків за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності зменшився на 1,6 млрд. грн.

$$\Delta B_{\text{кдеф}} = (1,043 - 1,090) * 346,6 = -1,6 \text{ млрд. грн.}$$

Протягом аналізованого періоду, ми відстежили нерівномірну зміну видатків під впливом зазначених факторів. Так, зміна значень обсягу видатків у 2010 році порівняно із 2009 роком становить:

- за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності:

$$\Delta B_{\text{кдеф}} = (1,208 - 1,127) * 260,5 = 21,0 \text{ млрд. грн.}$$

- за рахунок динаміки обсягу доходів:

$$\Delta B_d = (260,5 - 248,4) * 1,127 = 13,6 \text{ млрд. грн.}$$

Загальна зміна обсягу видатків становить:

$$\Delta B = 314,6 - 280,0 = 34,6 \text{ млрд. грн.}, \text{ тобто } \Delta B = 21,0 + 13,6 = 34,6 \text{ млрд. грн.}$$

Аналіз показав, що обсяг видатків державного бюджету України у 2010 р. порівняно із 2009 р. збільшився на 34,6 млрд. грн., у тому числі за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності зріс на 21,0 млрд. грн., а за рахунок динаміки обсягів доходів збільшився на 13,6 млрд. грн.

Зміна значень обсягу видатків у 2012 р. порівняно з 2011 р. становить:

- за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності:

$$\Delta B_{\text{кдеф}} = (1,043 - 1,114) * 346,6 = - 24,8 \text{ млрд. грн.}$$

- рахунок динаміки обсягу доходів:

$$\Delta B_d = (346,6 - 309,4) * 1,114 = 41,4 \text{ млрд. грн.}$$

Загальна зміна обсягу видатків становить:

$$\Delta B = 361,6 - 344,7 = 16,6 \text{ млрд. грн.}, \text{ тобто } \Delta B = 41,4 - 24,8 = 16,6 \text{ млрд. грн.}$$

Зміна значень обсягу видатків 2012 року порівняно з 2008 роком становить:

- за рахунок динаміки коефіцієнта дефіцитності:

$$\Delta B_{\text{кдеф}} = (1,043 - 1,107) * 346,6 = - 22,2 \text{ млрд. грн.}$$

- рахунок динаміки обсягу доходів:

$$\Delta B_d = (346,6 - 233,5) * 1,107 = 125,3 \text{ млрд. грн.}$$

Загальна зміна обсягу видатків становить:

$$\Delta B = 361,6 - 258,5 = 103,1 \text{ млрд. грн.}, \text{ тобто } \Delta B = 125,3 - 22,2 = 103,1 \text{ млрд. грн.}$$

Аналіз показав, що обсяг видатків державного бюджету України у 2012 р. порівняно із 2008 р. збільшився на 103,1 млрд. грн., у тому числі за рахунок коефіцієнта дефіцитності знизився на 22,2 млрд. грн., а за рахунок динаміки обсягів доходів збільшився на 13,6 млрд. грн.

Отже, спираючись на результати аналізу, нами виявлено, що на приріст видатків державного бюджету України у 2012 році проти 2008 року мали вплив певні чинники, зокрема відбулося зниження коефіцієнта дефляції на 22,2 млрд. грн., водночас за рахунок позитивної динаміки обсягу доходів відбулося зростання видатків. Тобто, один чинник мав негативний вплив, а другий - позитивний.

Отже, ми дослідили динаміку видатків державного бюджету протягом 2010-2012 років. Разом з тим виявили, що державні видатки протягом останніх трьох років зросли на 54 млрд. грн., а за п'ять років – на 120 млрд. грн. Відповідно до функціональної класифікації ми провели змістовний аналіз динаміки щомісячних видатків державного бюджету. До того ж, нами зроблено висновок, що постійне збільшення видатків на соціальну сферу за рахунок зменшення на економічний розвиток може призвести до погіршення ситуації на ринку праці, негативно вплине на добробут та рівень життя населення. Водночас ми дослідили державні видатки за функціональною класифікацією у щомісячному розрізі і дійшли висновку, що протягом року відбувається збільшення видатків – із січня до грудня протягом останніх трьох років. При цьому виявлено, що помітний вплив на зміну видатків здійснюють державні доходи та коефіцієнт дефіцитності. За результатами факторного аналізу, встановлено, що під впливом коефіцієнта дефіцитності державні видатки протягом 2008 - 2012 років зменшилися на 22 млрд. грн., та під впливом збільшення державних доходів зросли на 13,6 млрд. грн.

З метою більш глибокого розкриття особливостей державних видатків вважаємо за доцільне дослідження доповнити розглядом ролі видатків державного бюджету у соціально-економічному розвитку України.

2.2. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України

Зміна структури видатків державного бюджету істотно впливає на зміну соціально-економічних показників країни. Саме зміна зазначеної структури може вплинути на розподіл доходів та використання наявних ресурсів. При збільшенні витрат на соціальні трансферти підвищується загальний рівень доходів населення, а тому й збільшується сукупний попит у країні. А збільшення державних закупок призводить до збільшення загального обсягу продаж, зростання сукупного випуску, скорочення запасів і, в кінцевому результаті, до економічного зростання.

До інструментів державного регулювання економічного зростання одне з провідних місць займають фінансово-податкові інструменти. Держава використовує бюджетні, податкові, фінансові інструменти, за допомогою яких здійснюється розподіл товарних, грошових та інвестиційних потоків у країні. Їхнє призначення полягає у використанні бюджетної архітекtonіки, яка визначається співвідношенням основних елементів бюджетної системи, для впливу на розвиток економіки [55, 23].

Одним із основних фінансово-податковим інструментом механізму державного регулювання економічного зростання є політика державних видатків. Збільшення державних видатків призводить до розширення обсягу виробництва на більше величину, що можна поєднати із виникненням так званого «мультиплікативного ефекту» [55, 30].

Мультиплікатор державних видатків вказує на зміну виробництва при зростанні видатків на одну одиницю. Її величина залежить граничної схильності до споживання, частки податків та схильність економічних суб'єктів частину видатків спрямовувати на закупівлю імпортованих товарів.

Співвідношення частки податків, що держава вилучає із доходів, та граничної схильності до споживання до придбання імпортованих товарів спричиняють протилежний ефект розвитку товарного ринку. Їх зростання може спричинити збільшення державних видатків на розвиток економіки і як наслідок зменшення величини мультиплікативного ефекту.

Теоретичне відображення величини мультиплікатора можна відобразити [55, 24]:

$$M_{дв} = \frac{1}{1 - ГСС \times (1 - t) + ГСІ}$$

або

$$M_{дв} = \frac{1}{ГСЗ \times (1 - t) + t + ГСІ}$$

відповідно:

$M_{дв}$ – величина мультиплікатора видатків державного бюджету;

ГСЗ – гранична схильність до заощаджень;

ГСС – гранична схильність до споживання;

ГСІ – гранична схильність до імпортування;

t – ставка податків в доходах.

ГСС – гранична схильність до споживання визначає величину додаткового споживання, яку спричиняє додаткова гривня доходу, тобто це відношення будь-якої зміни в споживанні до зміни в доході, яка зумовила цю зміну в споживанні [55, 25].

Також, одним із чинників, які впливають на зміну мультиплікатора видатків державного бюджету є податкова політика. Тому в розрахунках

використовується частка податків у ВВВ (t), що означає відношення суми податкових надходжень до ВВП.

Для країни, яка не здійснює торговельно-економічних відносин з іншими державами, тобто закритої країни, мультиплікатор державних витрат можна визначити, врахувавши граничну схильність до споживання та податкові надходження у % до ВВВ. Та розраховуючи мультиплікатор державних витрат для України, яка вважається відкритою країною, потрібно також визначити граничну схильність до імпорту, тобто врахувати на скільки одиниць зміняться витрати на імпорт при зміні ВВП [55, 28].

Отже при розрахунку мультиплікатора державних витрат необхідно визначити показники розвитку економіки, такі як: споживчі витрати, видатки зведеного бюджету, імпорт товарів, курс гривні у співвідношенні до долара США, податкові надходження та ВВП.

Враховуючи вище перелічені показники розраховуємо мультиплікатор державних видатків (табл. 2.6.):

Табл. 2.6.

Динаміка показників розвитку державної економіки*

Показники	Роки				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
ВВП, млрд. грн.	949,9	914,7	1083,1	1253,0	1687,8
Видатки зведеного бюджету, у % до ВВП	32,6	33,6	37,0	33,3	29,2
Видатки зведеного бюджету (ДВ), млрд. грн.	312,0	307,4	400,3	416,9	492,4
Імпорт товарів та послуг (І), млрд. дол. США	85,5	45,4	64,4	97,8	99,2
Курс гривні до дол. США	5,27	7,79	8,0	7,9	7,98
Податкові платежі (П), млрд. грн.	227,2	208,1	240,3	234,5	326,7

Податкові платежі (П), у % до ВВП	23,9	22,8	22,2	17,8	23,2
Ставка податків до доходів (t)	0,239	0,228	0,222	0,23	0,21
Споживчі витрати (С), млрд. грн.	582,5	590,2	701,1	897,4	989,1

Продовження табл. 2.6.

Гранична схильність до споживання	0,695	-0,219	0,659	0,741	0,791
Гранична схильність до імпортування	0,628	2,753	0,719	0,838	0,881

*Побудовано автором за джерелом [55, 28].

Зазвичай, гранична схильність до споживання коливається в межах $0 < MPC < 1$. Тобто, при зростанні доходів домогосподарства збільшують споживання, але порівняно із темпом зростання доходів, споживання зростає повільнішим темпом. Розрахувавши граничну схильність до споживання у 2008-2010 роках, бачимо, що найнижчий рівень споживання був у 2010 році (0,659). Це означає, що із додаткової гривні доходу 65,9 копійки було направлено на споживання, а 34,1 копійка – не витрачалася, а спрямовувалася на заощадження. Із 2008 року до 2010 року цей показник мав тенденцію до зниження, а з 2010 року до 2012 рік – до збільшення. Цікавим є показник граничної схильності до споживання, оскільки має від’ємне значення, коли країна витрачає більше свого граничного доходу, тобто «живе в борг». Підтвердити це ми можемо за допомогою динаміки державного боргу, який із 2008 року почав зростати як в номінальному обсязі (рис. 2.12.), так і у відсотковому до ВВП (рис. 2.13.):

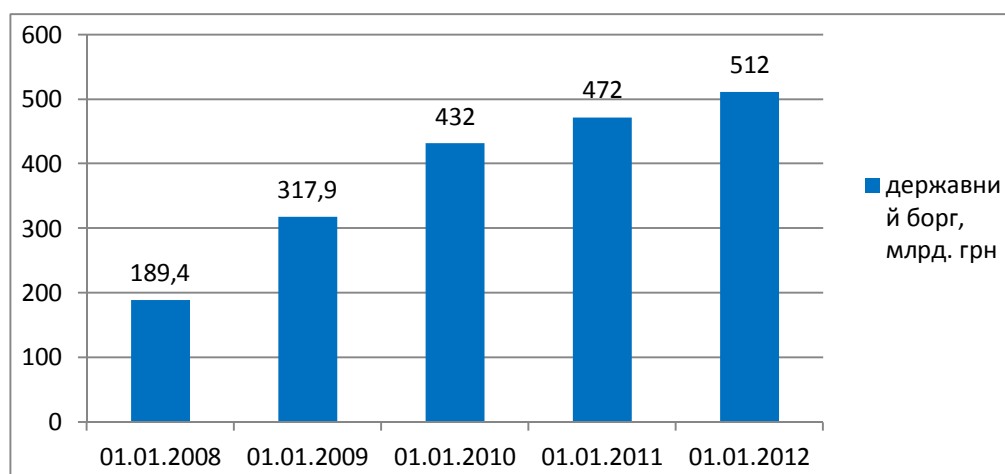


Рис. 2.12. Динаміка державного прямого та гарантованого боргу*

*Побудовано автором за джерелом [4,5,6,7,8].

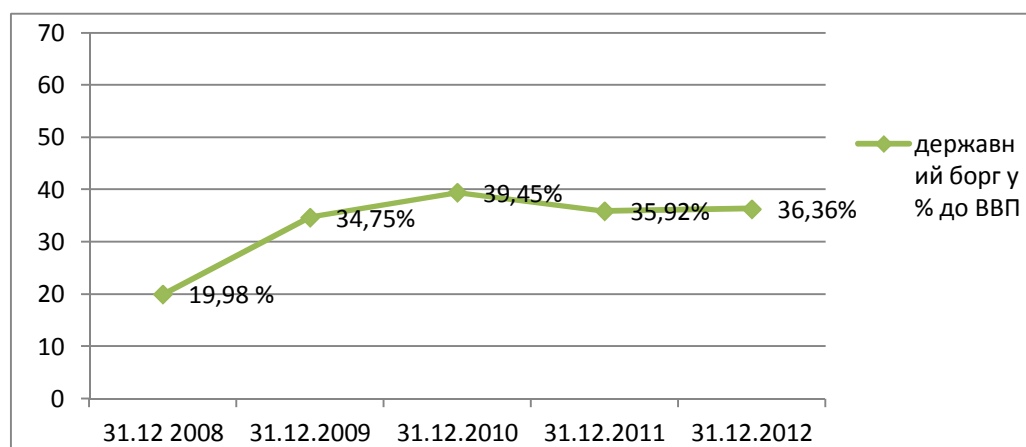


Рис. 2.13. Динаміка державного гарантованого і прямого боргу, у % до ВВП*

*Побудовано автором за джерелом [4,5,6,7,8].

Як свідчать результати проведених розрахунків табл. 2.12. та табл. 2.13., частка податків до ВВП протягом 2008 – 2010 років не має сталої тенденції та коливається у межах 17,7 – 23,9%. Державний борг щороку зростає, досягнувши у 2010 році найбільшого значення – 39,45 % ВВП.

Розрахувавши граничну схильність до імпортування (Табл. 2.3), визначимо значення мультиплікатора державних видатків для України як для відкритої держави:

$$\text{для 2008 року: } M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - 0,695 \times (1 - 0,239) + 0,628} = 0,879;$$

$$\text{для 2009 року: } M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - (-0,219) \times (1 - 0,228) + 2,753} = 2,267;$$

$$\text{для 2010 року: } M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - (-0,659) \times (1 - 0,222) + 0,719} = 0,8229;$$

$$\text{для 2011 року: } M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - 0,741 \times (1 - 0,178) + 0,838} = 0,763;$$

$$\text{для 2012 року: } M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - 0,841 \times (1 - 0,232) + 0,92} = 0,421.$$

Величина мультиплікатора у 2009 році 2,267 характеризує ситуацію в країні, коли збільшення державних видатків має стимулюючий вплив на величину ВВП. І навпаки, зменшення величини мультиплікатора у 2010-2012 роках може бути спричинене двома чинниками: зменшення споживання вітчизняних товарів або збільшення обсягу імпорту.

Одним із фінансово - податкових елементів механізму стимулювання економічного зростання є структура видатків державного бюджету. Видатки мають сприяти досягненню цілей економічного зростання. Адже економічне зростання залежить від структури державних видатків та розміру видатків розвитку. Та на практиці не завжди збільшення видатків сприяє покращенню основних макроекономічних показників держави.

Проведемо дослідження впливу збільшення видатків на розмір ВВП на основі останніх п'ять років (рис. 2.14.):

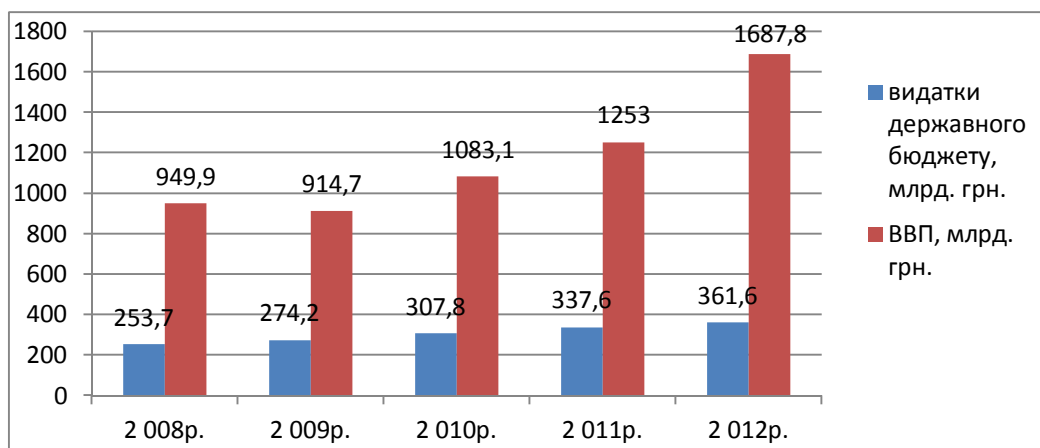


Рис. 2.14. Динаміка видатків державного бюджету та ВВП України*

*Побудовано автором за джерелом [4,5,6,7,8].

Рис. 2.14. ілюструє прямо пропорційну залежність державних видатків і ВВП. Адже збільшення видатків державного бюджету сприяє збільшенню ВВП. тільки у 2009 році при збільшенні видатків на 20, 5 млрд. грн. ВВП знизилося на 35,2 млрд. грн. Отже, все ж таки, не завжди збільшення видатків стимулює збільшення ВВП.

Також до фінансово - податкових елементів механізму стимулювання економічного зростання є розвиток інвестиційної діяльності. За останні декілька років спостерігається значне зниження бюджетних інвестицій. Підтвердження цього є відповідність динаміки зростання ВВП і питомої ваги видатків у ВВП (рис. 2.15.).

Як видно з рис. 2.15., існує обернена залежність між зростанням темпами зростання ВВП і реального зростання частки поточних видатків у ВВП. Отже зростання поточних видатків не сприяє зростанню національної економіки. Також зниження суми капітальних видатків, головним чином видатків на придбання основного капіталу, не сприяє стимулюванню економічного зростання.

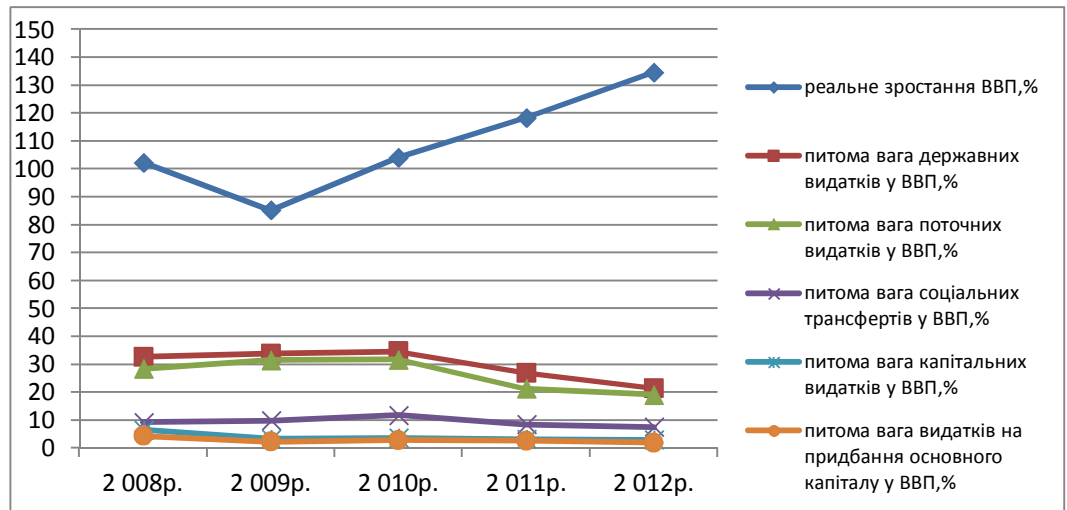


Рис. 2.15. Динаміка зростання ВВП та питомих ваг видатків державного бюджету у ВВП за період 2008-2012 рр.*

*Побудовано автором за джерелом [4,5,6,7,8].

Отже, ми виявили, що обсяг видатків безперечно впливає на соціально-економічний стан в державі, а саме: зростання державних видатків зумовлено зростанням ВВП, зростання гарантованого та прямого боргу держави. Також за допомогою «мультиплікативного ефекту», ми виявили вплив зміни державних видатків на обсяг виробництва в країні, врахувавши величину граничної схильності до споживання, заощадження та імпортування, а також ставку податків у доходах. Ми дійшли висновку, що на великий вплив на збільшення видатків має величина державного боргу. Щороку зростає сума державного боргу у млрд. грн. також у відсотковому співвідношенні до ВВП держави. Здійснивши порівняльний аналіз, ми виявили пропорційну залежність між величиною державних видатків та сумою ВВП, адже при зростанні видатків - зростає і сума ВВП.

Разом з тим, для глибшого аналізу видатків державного бюджету України доцільно провести порівняльну характеристику державних видатків зарубіжних країн.

2.3. Порівняльна характеристика вітчизняної та світової практики формування видаткової частини державного бюджету

Прагнення до оптимізації видатків державного бюджету України спонукає до вивчення як позитивної, так і негативної світової практики формування видаткової частини державного бюджету. Будь-яке бюджетне рішення має відповідати таким вимогам, як: політична стабільність, економічна ефективність та соціальна справедливість. Бюджетні програми зарубіжних держав мають стати своєрідним орієнтиром у формуванні бюджетної політики та враховуватися під час бюджетного фінансування. Кожній країні притаманні свої певні параметри фінансування найважливіших державних функцій. Видатки на охорону здоров'я (відповідно до Всесвітньої організації охорони здоров'я) повинні становити від 5% (мінімальний рівень) до 10% (для розвинутих країн), видатки на освіту – 5-7% ВВП, а на науку – від 1,5 до 3% ВВП [40, 172].

Отже, використовуючи табл. 2.2. та рис. 2.14., проведемо розрахунок співвідношення державних видатків до ВВП України, та визначимо відповідність суми окремих світовим стандартам:

1. видатки на охорону здоров'я 2010-2012 рр.:

$$2010 \text{ р. } \frac{8,5 \text{ млрд. грн.}}{1083 \text{ млрд. грн.}} = 0,8\%;$$

$$2011 \text{ р. } \frac{10,2 \text{ млрд. грн.}}{1253 \text{ млрд. грн.}} = 0,8\%;$$

$$2012 \text{ р. } \frac{7,1 \text{ млрд. грн.}}{1687,8 \text{ млрд. грн.}} = 0,4\%.$$

2. видатки на освіту та науку 2010-2012 рр.:

$$2010 \text{ р. } \frac{25,1 \text{ млрд. грн.}}{1083,1 \text{ млрд. грн.}} = 2,3\%;$$

$$2011 \text{ р. } \frac{27,2 \text{ млрд. грн.}}{1253 \text{ млрд. грн.}} = 2,2\%;$$

$$2012 \text{ р. } \frac{21,7 \text{ млрд. грн.}}{1687,8 \text{ млрд. грн.}} = 1,7\%.$$

За результатами розрахунків, нами встановлено факт невідповідності видатків на охорону здоров'я світовим стандартам, адже 0,66% в середньому в Україні за 2010-2012 роки нижче мінімального рівня, яке відповідно до Всесвітньої організації охорони здоров'я становить 5%. Видатки на освіту на науку, який мінімальний рівень встановлено що в середньому становлять 2,1%, відповідають мінімальному рівню видаткам на науку, який становить 1,5-3%.

Конкретизуємо характеристику вітчизняної та світової практик формування видаткової частини державного бюджету, проаналізуємо особливості державного бюджету України та зарубіжних держав відповідно до функціональної класифікації.

Проведемо порівняльний аналіз державних видатків України на освіту на науку та видатків зарубіжних держав. Відомо, що економічно розвинені країни на освіті не заощаджують, та щорічно збільшують видатки державного бюджету на освіту, забезпечуючи свій майбутній розвиток. В загальному сума світових видатків становить 300 млрд. дол., що складає 1% світового ВВП [40,176]. Третина цих видатків припадає на розвинуті країни з великою кількістю державних університетів. У Німеччині видатки на освіту та науку становлять 6,5% державного ВВП, у Великій Британії - 6,3%, в США - 7,1%, в Канаді - 7,4%, Франції - 6,8%, в Україні всього 2,1% державного ВВП. Така різниця у відсотках є за рахунок того, що в Україні невелика кількість державних університетів. В Канаді за рахунок державного бюджету фінансується 70-85% вищої освіти, у Німеччині – 96%, у Голландії – 90%, у Великобританії – всього 62% [40, 176]. В Україні тільки 52% видатків фінансується державою. Для зменшення державних витрат на вищу освіту у таких країнах, як: США, Австралія, Нідерланди та Нова Зеландія більшість навчальних закладів фінансуються за рахунок плати за навчання, до таких країн можна віднести і Україну. А в таких країнах, як: Росія, Японія, Франція, Англія

та Китай для зменшення бюджетних витрат на освіту запровадили кредити на отримання вищої освіти. Кредити надаються державою, яка одночасно може виступати і гарантом, при наданні кредитів приватними організаціями та вищими навчальними закладами. Отже у кожній країні існує своя система фінансування освіти та науки, в одних вища освіта фінансується практично за рахунок державного бюджету, в інших – плати за навчання.

Також порівняємо видатки державного бюджету України та зарубіжних держав на соціальне забезпечення. Соціальні пільги та виплати розвинених держав суттєво відрізняється від тих, які є в нашій державі. У Великобританії соціальна допомога надається при мінімальному втручанні держави за допомогою системи страхування. В Німеччині майже 30% державних видатків складають видатки на соціальні послуги, там до системи соціального захисту входить: пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття та при потребі в догляді та страхування а випадок хвороби [40, 177]. У Бельгії найбільшу частину видатків займають виплати у зв'язку з інвалідністю та у сфері пенсійного забезпечення. У цій державі соціальний бюджет становить біля 72% від державного бюджету [40, 178]. Найбільша сума коштів державного бюджету, яка спрямовується на соціальний захист населення виділяється в Японії. Тут близько 87% державних витрат виділяється на соціальну політику, а саме: на страхування осіб похилого віку, страхування здоров'я, страхування найманих працівників, погони жертвам війни, допомоги на дітей та особам, які втратили працездатність. В Канаді соціальна політика розрахована на допомогу безробітним, неповнолітнім та людям похилого віку. Державні видатки в основному спрямовуються на соціальні програми, а видатки на утримання державного апарату набагато менші ніж в інших державах. В Україні фінансування соціальної політики здійснюється за рахунок державного і місцевих бюджетів та позабюджетних фондів. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення складають біля 15% видатків державного бюджету (табл. 2.2.).

Також проведемо порівняльний аналіз фінансування житлово-комунального господарства в Україні та в зарубіжних державах. Адже проблеми управління житлово-комунальним господарством є досить актуальним в Україні на сьогодні. У Канаді майже в усіх селах та селищах із чисельністю менше 1200 осіб використовують децентралізовану систему комунального обслуговування, це дозволяє поліпшити весь житловий фонд за досить короткий час [40, 178]. Подібний досвід використовують деякі країни Східної Європи, серед яких: Чехія, Словаччина та Польща. Доречно також запровадити в Україні досвід організації конкурсів за участю комунальних служб. Адже у США, Ізраїлі та Німеччині при відборі на міський благоустрій враховують думку населення. Державне обслуговування комунального господарства переважає у західноєвропейських країнах, одна у Японії, США, Німеччині, Великобританії, Канаді та Швеції надають перевагу приватним службам задля ощадливішого використання фінансових ресурсів.

Враховуючи вище сказане, можна зробити висновок, що структура бюджетних видатків кожної країни обумовлена низкою факторів: соціально-економічним розвитком, державними функціями, формами надання бюджетних коштів та адміністративно-територіальним устроєм. Залежність структури видатків із адміністративно-територіальним устроєм та соціально-економічним розвитком країни ми покажемо на порівнянні державних видатків економічно розвинених країн та України.

До того ж, здійснимо порівняльний аналіз структури державних видатків України та економічно розвинених держав, як: Франція, Німеччина, США та Канада (табл. 2.6).

Відповідно до функціональної структури, з державного бюджету України фінансуються такі видатки (Додаток АГ): загальнодержавні функції, економічну діяльність, оборону, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону навколишнього природного середовища, духовний та фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство. Дещо

схожа структура державних видатків у США, відповідно із загальнодержавного рівня забезпечуються: видатки на обслуговування державного боргу, розвиток економіки, національна оборона, деякі програми соціального забезпечення, зовнішні зв'язки, загальнодержавні функції [40, 179]. Із федерального бюджету Канади фінансуються: державне управління, соціальні видатки, національна оборона, фінансова допомога бюджетам нижчого рівня та забезпечення правопорядку [40, 179]. Дещо інша структури державних видатків у Франції, до яких входять: публічні видатки, видатки на освіту та охорону здоров'я, на соціальне забезпечення, народне господарство та інші видатки. А у Німеччині структура державних видатків характеризується на такими напрямками: видатки на управління, на забезпечення економічної діяльності, на військові витрати, освіту та соціальні видатки.

Отже, в кожній переліченій країні сформована і перевірена роками своя структура державних видатків. Однак в кожній країні із державного бюджету фінансуються видатки на соціальне забезпечення, економічну діяльність та державне управління.

Доповнимо дослідження розглядом видатків окремих країн з метою виявлення структури видатків (табл. 2.7.)

В Україні найбільше частину державних видатків займають міжбюджетні трансферти (25,2%) та видатки на фінансування соціальної політики (близько 20%). Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення становить у Франції – 25,9%, у США втричі більше – 42%, 39% – у Великобританії. Порівнюючи видатки на оборону України та США, утворюється велика різниця – більше двадцяти відсотків - Україна 4,6%, США 20%. В Німеччині та США досить велику частину видатків виділяють на військові потреби – майже третину всіх видатків (до 29% у Німеччині).

Порівняльна характеристика державних видатків України
та зарубіжних держав*

Країни	Україна	Франція	США	Німеччина
ВИДАТКИ	загальнодержавні функції (7,6%)	публічні видатки (8%)	фінансування федеральних програм (6%)	управління (3%)
	економічна діяльність (4,8%)	народне господарство (26%)	-	економіка (50-54%)
	народне господарство (0,9%)		-	-
	оборона (4,6%)	оборона (9,8%)	оборона (20%)	військові видатки (25-29%)
	освіта і наука (5,9%)	освіта і охорона здоров'я (12,4%)	освіта (12,9%)	освіта (2-5%)
	охорона здоров'я (1,9%)		охорона здоров'я (21%)	охорона здоров'я (6,9%)
	соціальна політика (14,6%)	соціальне забезпечення (25,9)	соціальна програма (24,8%)	соціальні видатки (3-6%)
	погашення державного боргу (34%)	-	сплата % по державному боргу (16,2)	-
	транспорт (0,6%)	-	-	-
	міжбюджетні трансферти (34,4%)	-	субсидії і позички штатам і місц. орг. влади (12%)	-
	-	інші видатки (19,7%)	-	-

*Розроблено автором за джерелом [7, 8, 40].

У Франції найбільше питому вагу усіх видатків займають видатки на народне господарство – 26%, більша третина державних видатків, в Україні навпаки, на народне господарство виділяють дуже мало коштів. У Німеччині половина видатків спрямовується на економічну діяльність – 50-55%, в Україні тільки 4,8%.

Незадовільним є також стан освіти та науки. Кошти, що виділяються на освіту втричі менші, ніж задекларовані законодавством [8,9]. У зв'язку із зменшенням фінансування за рахунок державного бюджету, а також зменшення коштів у промислових підприємств та самих наукових організаціях, стан інформаційного та матеріально-технічного забезпечення знаходиться не на найвищому рівні. Внаслідок чого за останні два роки об'єм виконаних наукових робіт скоротився на 0,8%. У Німеччині, як і в Україні, досить невелику частину видатків спрямовується на освіту – всього 2,5%, в Україні дещо більше – 5,9%, а найбільше коштів виділяється у Франції – приблизно 12,4%, хоча тут видатки на освіту та на охорону здоров'я об'єднано, в Україні ж розділено – окремо на освіту і на охорону здоров'я.

Підкреслюючи сказане, можна зробити висновок, що напрям державних видатків та їх загальна частка залежить від держави. Адже видатки віддзеркалюють економічну та соціальну політику кожної країни. Тому для збереження стабільної ситуації потрібна дієва система управління державними видатками [49, 100].

Отже, ми повністю охарактеризували видатки державного бюджету України та здійснили порівняльний аналіз із державними видатками економічно розвинених країн, таких як: США, Франції та Німеччини. Виявили, що в Україні найбільше фінансуються загальнодержавні функції, видатки на соціальну сферу, недофінансовується житлово-комунальне господарство, незважаючи на критичний стан, досить мала частина припадає і на економічну діяльність та охорону здоров'я. Також ми дослідили, що у Франції найбільша частина видатків спрямовується на соціальне забезпечення і народне господарство, у США на оборону і соціальну програму, в Німеччині найбільше фінансується економіка. Також ми здійснили порівняльний аналіз видатків України із державними видатками економічно розвинених країн, таких, як: США, Франції та Німеччини, дійшли висновку, що в Україні нераціонально використовують державні кошти. Для вирішення цього питання потрібно

знайти раціональні шляхи ефективного використання ресурсів держави й удосконалити видаткову частину державного бюджету.

Висновки до розділу II

Виконане у цьому розділі дослідження має своїми результатами такі висновки і пропозиції:

1. За результатами аналізу видатків державного бюджету України протягом 2008-2012 років, виявлено:
 - в Україні найбільше фінансуються загальнодержавні функції та видатки на соціальну сферу;
 - недофінансовуються окремі галузі, зокрема: житлово-комунальне господарство, економічна діяльність та охорона здоров'я.
2. Виявлено, що упродовж останніх трьох років державні видатки зросли на 54 млрд. грн., протягом п'яти років – на 120 млрд. грн. Це відбулося на рахунок збільшення видатків за такими напрямками:
 - загальнодержавні функції – на 4,9 млрд. грн.,
 - економічна діяльність – на 21,6 млрд. грн.,
 - транспорт і зв'язок – на 18 млрд. грн.,
 - міжбюджетні трансферти – на 49,5 млрд. грн.,
 - погашення державного боргу – 40,2 млрд. грн.
3. Результати проведеного факторного аналізу показали, що помітний вплив на зміну видатків здійснюють державні доходи та коефіцієнт дефіцитності, а саме:
 - під впливом коефіцієнта дефіцитності державні видатки протягом 2008-2012 рр. зменшилися на 22 млрд. грн.;
 - внаслідок збільшення державних доходів, видатки зросли на 13,6 млрд. грн.

Отже дані аналізу, дають підставу для ствердження, що між державними доходами та видатками існує пропорційна залежність, адже при збільшенні доходів – зростають видатки.

4. Встановлено, що на величину видатків впливає сума державного боргу, при збільшенні боргу – відбувається зростання і державних видатків.
5. У дипломній роботі доведено роль державних видатків у соціально-економічному розвитку країни, що підкреслено факторним аналізом впливу видатків на:
 - зростання ВВП;
 - зміни інвестиційної діяльності;
 - зміни величини державного боргу;
 - розміри соціального характеру.
6. У дипломній роботі проведений порівняльний аналіз видатків державного бюджету України із державними видатками економічно розвинених країн, таких як: США, Німеччина та Франція. Внаслідок детального аналізу було виявлено: у Франції найбільша частина видатків спрямовується на соціальне забезпечення (25%), і народне господарство (34%), у США на оборону (25%), і соціальну програму (42%) державних витрат, в Німеччині найбільше коштів спрямовується на економіку (50-54%), та на військові витрати (25-29%).
7. Порівняльний аналіз показав державних видатків України та зарубіжних держав показав, що в Україні нераціонально розподіляють державні кошти, адже ті програми, на які у високорозвинених країнах спрямовується найбільша частина ресурсів, в нашій державі майже не фінансується, зокрема до таких програм і галузей належать:
 - економічна діяльність - 4,8%, Німеччина – 50%,
 - соціальна політика – 14,6%, США – 24,%,

- оборона – 4,6%, США – 25%, Німеччина – 25%,
- народне господарство – 0,9 %, Франція – 26%.

8. Встановлено факт невідповідності в Україні державних видатків на охорону здоров'я встановленим світовим стандартам. Оскільки за мінімального рівня встановлено Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 5%, а вітчизняні державні видатки на охорону здоров'я фінансуються лише на 0,66%.

РОЗДІЛ III РЕФОРМУВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

3.1. Основні шляхи оптимізації видатків державного бюджету України

Визначення оптимального обсягу державного сектору, а саме оптимальних обсягів державних видатків є досить важливим в економічній теорії та політиці. У кожній країні обсяг видатків залежить від історичних, соціальних та природних факторів. Завжди є доцільним питання зменшення чи збільшення державних видатків у кожній країні.

Дослідивши державний бюджет України за 2010-2012 роки, можна зробити висновок, що частка видатків постійно зменшується, а структура бюджету є неефективною та необдуманною. Як в Україні, так і будь-якій державі, питання зменшення державних видатків є досить актуальним.

Проаналізувавши роботи вітчизняних науковців з питань шляхів реформування та оптимізації державних витрат, ми дійшли висновку, що усі заходи можна поділити на організаційні та структурні (рис. 3.1.). Головне місце в процесі оптимізації займають структурні заходи, до яких можна віднести [57, 147]:

1. заходи у сфері економічної діяльності – збільшення видатків державним підприємствам для сприяння стабілізації. Першочергово фінансуються паливно-енергетичний комплекс, обробна промисловість та сільське господарство. Це обумовлено тим, що для паливно-енергетичного комплексу в Україні наявна велика кількість копалин, для сільського господарства сприятливі кліматичні умови і родючі землі, а для обробної промисловості – високоякісна сировина, яка спочатку експортується за кордон та після переробки повертається до України. Також приватизація державного майна дасть можливість

зменшення навантаження на державний бюджет, адже продаж частки, що не перевищуватиме 49% дасть можливість державі здійснювати керівництво та повний контроль за діяльністю підприємства.

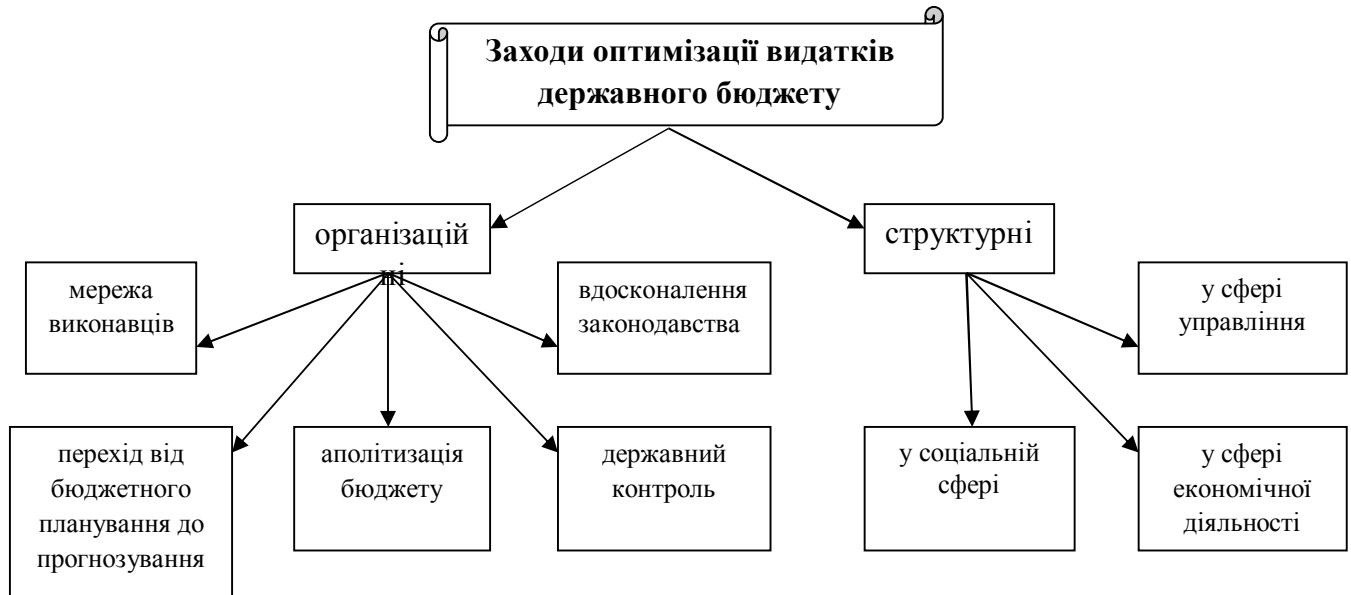


Рис. 3.1 Заходи оптимізації структури та складу державних витратків*

*Побудовано автором за джерелом [57, 147].

2. заходи у соціальній сфері – збільшення витратків на соціальну сферу (зміни рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму), також надавати переваги при проведенні спонсорства, благодійництва та меценатства, що полягає наданні відстрочки чи розстрочки сплати податків чи наданні податкових пільг, також підтримки культури, недержавних організацій. Для прикладу, у Європі надходження від продажу національно-культурного продукту становлять близько 30% державних надходжень [40, 180].
3. заходи у сфері управління – зменшення витратків на утримання органів державної влади, прокуратури. Яскравим прикладом є зменшення коштів на управління у Російській Федерації. Заради економії бюджетних коштів губернатор Калузької області звільнив усіх своїх заступників. За рахунок скорочення бюджетних коштів на заробітній

платі щороку заощаджується значна сума коштів. Досвід своїх сусідів можна з успіхом використовувати і в Україні.

Отже, зменшення видатків на управління дасть можливість збільшити фінансування соціальної сфери та економіки. Водночас, наведені вище заходи забезпечать оптимізацію видатків державного бюджету, але вони не в змозі на сто відсотків забезпечити економне та раціональне витрачання державних коштів.

В Україні найбільш проблемною ланкою вважається соціальна сфера. Адже такі установи як школи, інтернати та лікарні не є прибутковими. Щоразу, коли постає питання про недофінансування соціальних зобов'язань, здійснюється або скорочення, або відміна конкретної соціальної програми. Та це не завжди коректно, адже затримка допомоги по безробіттю або заробітної плати бюджетних установ не є підставою для скорочення і недофінансування в майбутньому чи відмови від них взагалі. Тому певні соціальні зобов'язання варто розглядати як певні орієнтири, які будуть виконані лише при сприятливому економічному стані.

Разом з тим, враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів, вирішити усі проблеми в соціальній сфері та економіці практично неможливо. Тому потрібно здійснювати вибір пріоритетних завдань, які потребують першочергової уваги, як це здійснюється у Російській Федерації. Тобто, у кожному як національному, так і регіональному проекті потрібно чітко сформулювати цілі та критерії досягнення. Запровадивши інноваційно-інвестиційну модель розвитку економіки, дасть можливість без ризику для економіки збільшити видатки на соціальне забезпечення. Адже більша частина соціальних видатків буде спрямовуватися на забезпечення економічного розвитку та оптимального відтворення людського капіталу [57, 147].

Досягнути оптимального обсягу державних видатків можливо при наявності законодавчої бази, чинність якої не призводить до збільшення

державних витрат. Прикладом служить прийнятий закон підвищення заробітної плати державним службовцям [57, 147]. Такі закони повинні прийматися тільки при наявності відповідних коштів. Також одним із способів обмеження зростання видатків є встановлення часу дії державних програм. Тобто, прийняття нових програм має супроводжуватися одночасно із зазначенням дати її завершення. Водночас при обмежених бюджетних коштах вирішити всі проблеми соціального та економічного забезпечення неможливо. Потрібно в першу виділяти кошти, на ті заходи, які потребують першочергової уваги.

Використовуючи досвід розвинених країн, одним із джерел фінансування видатків є спонсорство та меценатство. Для України благодійність є новим явищем. Її можна розглядати як інвестування у соціальну сферу, а також як не комерційну діяльність (неприбуткову діяльність окремих осіб або цілих організацій).

Разом з тим головним моментом реформування видаткової частини державного бюджету є не тільки скорочення витрат, а й збільшення доходів. Перш за все збільшувати доходи не потрібно за допомогою адміністративного тиску, потрібно створити стимул для сплати податків. Потрібно скоротити податкові пільги, але щоб це не стало тягарем для платників податків. Адже пільги при сплаті податків одного підприємства спричиняє високі податкові ставки для іншого, що змушує приховувати свої доходи. А одержання податкових пільг має в першу чергу залежати від виду діяльності та корисності і важливості для суспільства.

Разом з тим, потрібно створити відповідну систему формування державного бюджету, яка б могла зацікавити як органів влади, так і виробників збільшувати доходи та ефективно їх використовувати. Для цього потрібна податкова реформа, внаслідок якої буде встановлена нові ставки податку.

Водночас крім проблеми фінансування соціальних програм існує проблема фінансування державного боргу. Наявність боргу не вважається

негативним явищем, адже багато високорозвинених країн мають державний борг. Та ці держави ведуть чіткий контроль державних позик та методів їх покриття. Для України характерне стрімке збільшення державного боргу без чіткого пошуку джерел його покриття. Це призводить до пришвидшення інфляційних процесів, нестабільності грошових потоків і як наслідок – дестабілізація економіки.

Тому Бюджетним кодексом України потрібно визначити такий регламент прийняття рішень, який зміг би забезпечити досягнення ефективних результатів. Відповідно до процесу бюджетного планування, то процес розгляду та затвердження бюджету потрібно поділити на два етапи, а не на один. Відповідно першим етапом буде затвердження головних параметрів бюджету – бюджетного дефіциту (у співвідношенні до ВВП та у абсолютному вираженні), доходів та витрат бюджету. Другим етапом буде затвердження витрат.

Зниження рівня виконання державного бюджету по видатках у більшості випадків пов'язано з процесом розподілу видатків серед розпорядників бюджетних коштів, а також неповним виконанням бюджетних програм [57, 147]. Тому для оптимізації державних видатків можна провести наступні заходи:

1. Організація повного державного контролю в процесі використання бюджетних коштів. Виділяючи міжбюджетні трансферти регіонам, спочатку потрібно перевірити чи ефективно вона була використана у минулі роки. При неефективному використанні наданих трансфертів, недоцільно надавати регіону допомогу.

2. Бюджетний кодекс та Податковий мають бути між собою узгоджені для забезпечення видаткової частини державного бюджету та зменшити кількість змін до законів протягом бюджетного року до мінімуму. Адже держава повинна управляти державними коштами за допомогою ефективних методів регулювання та дієвих нормативно-правових актів.

3. За допомогою бюджетного прогнозування, відповідно до досвіту Швеції, Австрії, Австралії та США, держава зможе виявити ряд недоліків у бюджетній політиці та варіанти їх усунення. Досвід високорозвинених країн надасть можливість розробити дієву бюджетну та фіскальну політику, що сприятиме оптимізації державних видатків [40, 188].

Також, одним із варіантів реформування державних видатків є проведення бюджетної децентралізації. Адже проблема оптимального розподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними органами влади та місцевими є однією з найбільш актуальних у контексті підвищення ефективності бюджетної системи України. Аналіз Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» показав, що реформа не дала очікуваного результату, адже місцеві доходи збільшилися тільки на декілька відсотків [22]. Дотація вирівнювання так і залишилася основним джерелом формування місцевих доходів. Більшість адміністративно-територіальних одиниць за рахунок власних податків і зборів формує лише 2% власних доходів, тоді як у ЄС частина місцевих податків і зборів, вагоме місце належить податку на нерухомість, займає 30% місцевих доходів. Звичайно не можна за два-три роки досягнути поставленого результату, тільки через п'ять-шість років можна буде спостерігати зміни як у державних доходах, так і у місцевих. Щороку місцеві доходи збільшуються на декілька відсотків – результат помітний, однак не значний.

Разом з тим, успіх французької децентралізації доводить, що економічного розвитку місцевого самоврядування можливо досягнути лише досягнувши консенсусу політичних лідерів та схвалення реформи громадянами. Децентралізовані рівні управління здобули більшу автономію і стали відповідальнішими за свої дії, а надання публічних послуг населенню стало ще ефективнішими [25, 180]. Територіальні колективи мають право приймати рішення в межах компетенції вільно управляти виборними радами і володіти

регламентарною владою. Однак, надання місцевим бюджетам додаткових повноважень не тільки не дало змоги для повноцінного фінансування власних видатків, але й додало додаткових зобов'язань, які раніше виконувала центральна влада. Відповідно в Італії існує адміністративна децентралізація, адже органи місцевого самоврядування повною мірою здійснює адміністративну децентралізацію в залежних від держави службах [28, 182].

Також доцільно запровадити ефективну Податкову реформу. Враховуючи зміст Податкової реформи 2010 року, на нашу думку, недоцільно зменшувати ставки податку. Відповідно до якої ставка ПДВ у 2014 році має знизитися до 17%, із 20% у 2010-2013 рр., також ставка податку на прибуток має становити 16%, для прикладу ставка прибутку у 2010 році становила 25%, у 2011 році – 23%, у 2012 році – 21% [58]. Різде зменшення ставок податку, з метою зменшення податкового тиску, призведе до різкого зниження державних доходів. Водночас зменшення ставок податку має одночасно супроводжуватися скороченням податкових пільг. Разом з тим зменшення ставки ПДВ є необґрунтовним, адже ПДВ за своєю природою не становить податкового тиску на діяльність підприємств. Враховуючи неефективне проведення Податкової реформи, вважаємо за доцільне, провести нову Податкову реформу – не знижувати чи збільшувати ставки податку, провести ефективні зміни в податковому законодавстві України. Відповідно до дослідження Світового банку та аудиторської компанії «PriceWaterHouseCoopers», податкова система України залишається однією з найгірших у світі уже як мінімум протягом останніх шести років [69]. Адже середня сукупна податкова ставка у світі становить 44,7% від комерційних прибутків, в Україні 57%, середні кількість платежів за рік – 28,5, в Україні – 135. За кількістю податкових платежів за рік Україна займає найгірше 135 місце, а за ознакою легкості сплати податків – 181 місце, 182 – Конго і Венесуела 183 місце. Рейтинг кожної країни визначається не тільки кількістю податків та легкістю сплати податкових платежів, а й

ставками податків [69]. Однак враховуючи зміни в податковій системі, а саме нову Податкову реформу, Україна так і залишається в п'ятірці найгірших.

Дослідивши стан, структуру неефективного використання бюджетних коштів, його обсяг і вплив на соціально-економічний розвиток держави, доходимо висновку, що ця робота потребує негайного розв'язання, оскільки стимулює розвиток соціальної та економічної сфери країни [64, 42]. Адже наслідки неефективного використання державних коштів набирають великих масштабів - конкретну позицію не виконано, поставлених стандартів та цілей не досягнуто, а згодом, щоб виконати заплановане, знадобиться у декілька разів більше коштів, ніж було потрібно сьогодні чи вчора.

Отже, ми дійшли висновку, що структура бюджету є неефективна і необдумана. Навели основні напрямки оптимізації державних видатків, яка включає: зменшення фінансування сфери управління; збільшення видатків на соціальне забезпечення, в тому числі на культуру; і збільшення видатків на економічний розвиток. Також ми запропонували запровадити інноваційно-інвестиційну модель, яка надасть можливість збільшувати видатків на соціальне забезпечення без ризику для економічної діяльності держави. Ми виявили, що одним із варіантів реформування державних видатків є збільшення державних доходів. Це можна досягнути шляхом стимулювання сплати податків, запровадивши нову податкову реформу.

В процесі дослідження ми виявили, що для оптимізації видатків державного бюджету необхідно застосувати: ефективність державного контролю під час фінансування державних видатків, узгодженість Податкового та Бюджетного кодексів та застосування бюджетного прогнозування, яке широко використовується у таких держав, як: США, Швеції, Австрії та Австралії.

3.2. Зарубіжний досвід середньострокового прогнозування бюджетних видатків як напрям удосконалення видаткової частини державних бюджетів

На сьогоднішній момент досить актуальним питанням державної політики є бюджетна реформа. Завданням економічної реформи, термін дії якої 2010-2014 рр., є сприяння фіскальної та фінансової дисципліни в державі та запровадити середньострокове прогнозування.

Відповідно для ефективного середньострокового бюджетного прогнозування потрібно використовувати наступні показники [36, 68]:

- міжбюджетні відносини;
- сума державного боргу та стратегії управління ним;
- принципи реалізації інвестиційних проектів чи програм;
- показники зведеного та державного бюджету;
- стан соціального та економічного розвитку – обмінний курс, реальний та номінальний обсяги ВВП, імпорт та експорт товарів, рівень безробіття.

Бюджетним кодексом України, а саме ст. 20, передбачено середньострокове бюджетне прогнозування на наступні два бюджетні періоди [1]. Водночас, в Україні відсутня дієва законодавча база, яка б визначила відповідні процедури та методи проведення та на державному рівні забезпечувала даний процес.

Тому для ефективного проведення середньострокового прогнозування державних видатків в нашій державі раціонально розглянути зарубіжний досвід застосування та проведення середньострокового прогнозування і вибрати найбільш оптимальний для України.

У високорозвинених країнах при бюджетному прогнозуванні використовують принцип «зверху вниз», відповідно до якого встановлюються ліміти на державні видатки за секторами з боку Міністерства фінансів. Це посилює мотивацію відповідальних осіб та державних службовців до якісної роботи під час реалізації державних програм.

Отже розглянемо детально процес середньострокового бюджетного прогнозування економічно розвинених держав.

В Австрії процес запровадження середньострокового прогнозування розпочалося у 2007 році внаслідок бюджетної реформи. Бюджетне прогнозування здійснюється на чотири роки, так зване «бюджетний рік плюс чотири» [36, 69]. Міністерства Австрії створюють резерви для фінансування нових видатків в прогнозованому році за рахунок економії коштів та встановлених лімітів. Це призводить до економії та ощадності керівників міністерств при витрачанні коштів.

В Австралії прогнозування державних видатків здійснюється міністерствами та відомствами на чотирирічну перспективу. Враховуючи похибку через постійні зміни у фіскальній сфері в країні здійснюється коригування прогнозів чотири рази на рік. Також враховується стан бюджетної політики у майбутньому, що дає змогу підготуватися до можливих змін і вжити необхідних заходів [36, 70].

Також середньострокове прогнозування застосовується у Швеції, яке запроваджено ще у 1997 році. Бюджетне прогнозування здійснюється на трирічну перспективу. Кожного року, чотири - п'ять разів, Міністерство фінансів переглядає параметри прогнозування для внесення певних змін. Середньострокове прогнозування є допоміжним інструментом в процесі ухвалення бюджету, який складається на один рік. У Швеції державні видатки плануються на трирічну перспективу, тому залишки невикористаних коштів переходять на наступний період [36, 71].

Досвід найуспішнішого середньострокового прогнозування спостерігається в Новій Зеландії, яке проводиться в розрізі бюджетних програм [36, 72]. Розпорядники бюджетних коштів вільно розпоряджаються наявними коштами відповідно до їх повноважень, водночас вони зобов'язані досягати визначеної мети. Особливістю середньострокового прогнозування у цій державі є здійснення порівняння прогнозних доходів із середньостроковими видатками, що дає можливість заздалегідь виявити факт недофінансування державних програм [36, 72].

Дещо схожий процес середньострокового прогнозування у Франції. Тут прогнозування поділено за програмами. Кожна програма стосується певної функції держави. В цій країні середньострокове прогнозування є основою бюджетного процесу, що забезпечує відповідність між прогнозованими видатками та державним доходам. В процесі середньострокового прогнозування у Франції мають бути виконані наступні завдання [36, 73]:

- здійснення середньострокового прогнозування видатків для кожної запланованої програми;
- визначення обсягів державних видатків та доходів на середньострокову перспективу;
- визначення можливих змін у фіскальній політиці у майбутньому.

Найбільш оптимальним для України є перейняття досвіду середньострокового прогнозування в Республіці Казахстан. В цій країні прогнозування здійснюється як на центральному рівні, так і на місцевому на трирічний термін. На центральному рівні визначаються пріоритети та тенденції соціально-економічного розвитку на державному рівні. На місцевому рівні здійснюється прогнозування соціально-економічних показників на регіональному рівні. Окрім державного та місцевого прогнозування, для Республіки Казахстан характерний прогноз видатків розпорядників бюджетних

коштів. Прогнози на другій і третій роки є індикативними і підлягають щорічному уточненню [36, 75].

Активно використовується середньострокове бюджетне прогнозування в Таджикистані. Прогнозування здійснюється відповідно до інструкцій Міністерства фінансів на трирічний термін. Прогнозування бюджетних програм здійснюється окремо за капітальними видатками і за поточними, зазначається ліміт фінансування та прогнзовану суму видатків. Аналогічно здійснюється прогнозування як державного бюджету, так і місцевих бюджетів. Як що розпорядник бюджетних коштів перевищать суму спрогнозованих видатків, то йому необхідно обґрунтувати необхідність та доцільність збільшення видатків [36, 76].

Одна з країн, яка перша почала застосовувати середньострокове бюджетне прогнозування, була Німеччина. Прогнозування здійснюється на п'ятирічний термін, який передбачає – формування детального плану на поточний рік, орієнтованого плану на наступний бюджетний рік та приблизного прогнозування на наступні три роки. Німеччина має найбільший досвід прогнозування, з 1969 року, та головною проблемою так і залишається адекватність макроекономічних показників, на яких базується середньострокове бюджетне прогнозування [36, 79].

Відповідно в Україні вперше була прийнята постанова Кабінетом Міністрів у 2003 році, відповідно до якої був розроблений прогноз на наступні три бюджетні роки – 2005 – 2007 роки і складався з наступних компонентів:

- соціальний та економічний розвиток;
- видатки державного бюджету в розрізі охорони здоров'я, національної оборони, освіти, науки, житлово-комунального господарства, економічної діяльності;
- доходів державного бюджету;
- фінансування державного боргу.

Аналізуючи діючу нормативно-правову базу в Україні, можна виокремити ряд недоліків, які також характерні і для Європи. Наведемо декілька недоліків українського законодавства та шляхи вдосконалення [1]:

1. Відсутня наявність середньострокових цілей. Варто запровадити суму граничних значень: розміру дефіциту, рівня видатків, державного боргу.
2. Немає взаємозв'язку державного бюджету та середньострокового прогнозування. Відповідно до європейської практики, середньострокове бюджетне прогнозування ефективне тільки в тому випадку, коли існує законодавча прив'язка показників планового бюджету до середньострокового прогнозу.
3. Відсутній ефективний державний контроль. Відповідно до Бюджетного кодексу, розпорядники бюджетних коштів складають план діяльності, але немає відповідного контролю використання видатків внаслідок невиконання планів.
4. Прогнозування здійснюється державними органами, що призводить до оптимістичних прогнозів, які не мають свого втілення у майбутньому. Ефективнішим буде залучення незалежних організацій, що призведе до більш точних прогнозів.

Таким чином, враховуючи зарубіжний досвід застосування середньострокового бюджетного прогнозування, рекомендуємо зміцнити бюджетну дисципліну та вжити заходів з підтримки фіскальної політики в аспекті застосування більш реалістичних прогнозів зміни прогнозованих параметрів:

- потрібно ухвалити офіційну методику складання довгострокових бюджетних прогнозів економічного розвитку із виділенням трирічних циклів задля зменшення величини похибки прогнозованих показників;

- потрібно запровадити ліміти видатків у середньостроковому прогнозуванні як за державні видатки, так і програмами, винятком можуть бути видатки на погашення державного боргу.

Враховуючи широке застосування лімітів за кордоном, в Україні також можна використати зарубіжний досвід. Обмеження доцільно робити в процесі середньострокового прогнозування за рішенням уряду. Встановлення лімітів на кінець прогнозованого року може призвести до утворення залишків коштів внаслідок зменшення вартості на послуги чи товари. Це дасть можливість розпорядникам коштів спрямовувати вільні кошти на фінансування нових напрямків видатків та підвищить їх мотивацію до економії державних коштів і сприятиме розвитку економіки.

Отже, ми здійснили аналіз середньострокового бюджетного прогнозування таких країн, як: Австрія, Австралія, Швеція, Франція, Республіка Казахстан, Таджикистан та Німеччина. Дослідивши бюджетне прогнозування в кожній з перерахованих держав, ми дійшли висновку, що найбільш оптимальним для України буде перейняти досвіду середньострокового прогнозування у Республіці Казахстан. Адже в цій державі здійснюється не тільки прогнозування на державному рівні чи місцевому, як у інших державах, здійснюється також прогноз видатків розпорядників бюджетних коштів. Враховуючи велику суму неефективно використаних державних коштів в Україні – для нашої держави досить актуально здійснювати прогноз для усіх розпорядників бюджетних коштів для ефективного контролю використання бюджетних коштів та зменшення бюджетних порушень.

Тому, здійснивши аналіз бюджетного прогнозування бюджетних видатків у розвинених державах, доцільно здійснити прогнозування видатків державного бюджету України.

3.3. Економіко-математична модель оптимізації державних видатків

Як зазначалося підрозділі 3.2., переважна більшість розвинених країн використовує бюджетне прогнозування. Серед таких країн є: Німеччина, Франція, США, Австрія, Австралія і Таджикистан. На нашу думку, враховуючи норми Бюджетного кодексу, в Україні можливий варіант здійснення прогнозування державних видатків та доходів на середньостроковий період терміном до трьох років. З урахуванням політичних та економічних змін в нашій державі, найбільш оптимальним буде здійснення прогнозування на 2014-2016 роки. Для здійснення ефективного прогнозу ми використаємо багатofакторну регресію.

На основі статистичних даних упродовж 2008 - 2013 років нами здійснено прогнозування видатків державного бюджету, з урахуванням змін кожного із видатків відповідно до класифікаційної ознаки.

Визначимо лінійну залежність видатків державного бюджету (Y) від витрат на соціальне забезпечення (X_1), обслуговування державного боргу (X_2) (табл. 3.1.):

Табл. 3.1.

Динаміка державних видатків упродовж 2008-2013 року*

t	Y	x_1	x_2
2008 р.	241,5	43,7	3,8
2009 р.	274,2	47,4	9,1
2010 р.	307,7	69,3	27,1
2011 р.	337,6	46,8	24,5
2012 р.	361,6	53,5	67,3
2013 р.	410,7	88,5	91,7

*Побудовано автором за джерелом [табл. 2.1.]

Здійснимо оцінювання параметрів рівнянь. Загальна лінійна модель буде мати такий вигляд:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + u,$$

де y – залежна змінна; Y – державні витрати; x_1, x_2, x_3, x_4 – незалежні змінні, $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_m$ – параметри моделі; u – випадкова складова рівняння.

Водночас, не всі залежності можна описати за допомогою лінійної функції, адже для багатьох залежностей характерний не лінійний характер. Найчастіше в мікро - чи макроекономічних дослідженнях використовують криві зростання, або як їх ще називають нелінійні криві, серед яких є: крива Гомперця, логістична крива, модифікована експонента, експотенціальна, мультиплікативна або степенева.

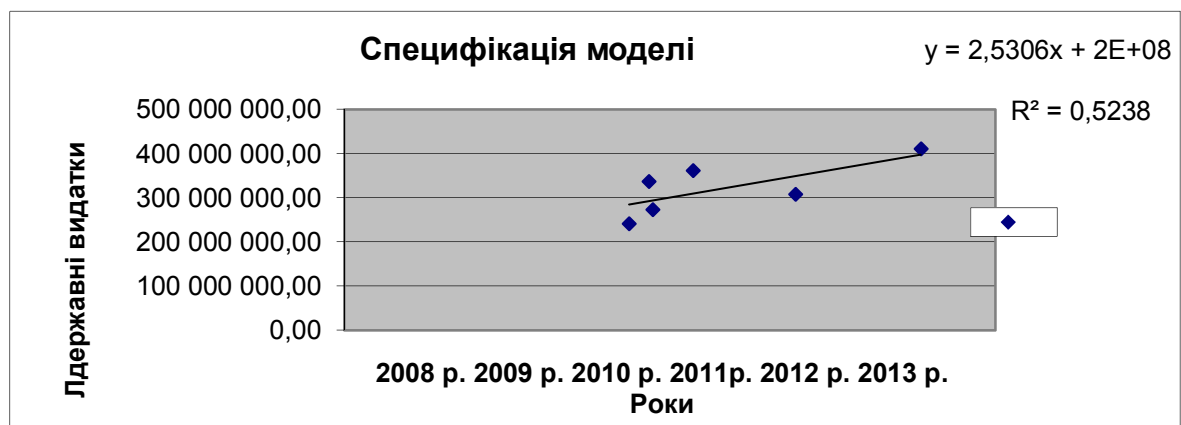


Рис. 3.2. Модель оптимізації державних витратків упродовж 2008 - 2013 рр.*

*Побудовано автором за джерелом (табл. 2.1.)

Відповідно до рис. 3.2. розміщення точок на даній моделі підтверджує існування лінійної форми взаємозв'язку у такій формі:

$$y = bx + a \quad (3.1.)$$

Система нормальних рівнянь записується у формі:

$$\begin{cases} n\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 \sum_{i=1}^n x_{1i} + \hat{\beta}_2 \sum_{i=1}^n x_{2i} = \sum_{i=1}^n y_i \\ \hat{\beta}_0 \sum_{i=1}^n x_{1i} + \hat{\beta}_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}^2 + \hat{\beta}_2 \sum_{i=1}^n x_{2i}x_{1i} = \sum_{i=1}^n y_i x_{1i} \\ \hat{\beta}_0 \sum_{i=1}^n x_{2i} + \hat{\beta}_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{2i} + \hat{\beta}_2 \sum_{i=1}^n x_{2i}^2 = \sum_{i=1}^n y_i x_{2i} \end{cases} \quad (3.2.)$$

Відповідно дану систему відображаємо у числових даних:

$$\begin{cases} 6\beta_0 + 349,2 \beta_1 + 223,5\beta_2 = 1932,7 \\ 349,2\beta_0 + 21843,68 \beta_1 + 15338,03\beta_2 = 116324,9 \\ 223,5\beta_0 + 15338,03 \beta_1 + 14370,09\beta_2 = 82003,4 \end{cases}$$

Розв'язавши систему рівнянь, ми знаходимо значення:

$$\beta_0 = 261,6544;$$

$$\beta_1 = -0,02795;$$

$$\beta_2 = 1,666822.$$

Отже, ми отримали оціночне рівняння економетричної моделі:

$$Y = 261,6544 - 0,02795x_1 + 1,666822x_2 \quad (3.3.)$$

Для оптимальної побудови оптимізаційної моделі державних видатків 2014-2016 рр., будемо таблицю:

Табл. 3.2.

Розрахункові дані для розрахунку оптимізаційної моделі*

t	y	X ₁	X ₂	∑x ₁ ²	∑x ₂ ²	∑ x ₁ x ₂	∑ x ₁ y	∑ x ₂ y
1 (2008)	241,5	43,7	3,8	1909,69	14,44	166,06	10553,55	917,7
2 (2009)	274,2	47,4	9,1	2246,76	82,81	431,34	12997,08	2495,22
3 (2010)	307,1	69,3	27,1	4802,49	734,41	1878,03	21282,03	8233,41

Продовження табл. 3.2.

4 (2011)	337,6	46,8	24,5	2190,24	600,25	1146,6	15799,68	8271,2
5 (2012)	361,6	53,5	67,3	2862,25	4529,29	130754,6	19345,6	24335,68
6 (2013)	410,7	88,5	91,7	7832,25	8408,89	168674,5	36346,94	37661,19

*Побудовано автором за джерелом [61, 58].

Відповідно використовуючи дані табл. 3.2. складаємо систему рівнянь:

$$\begin{cases} k\sum t_i^2 + b\sum t_i = \sum y_i t_i \\ k\sum t_i + 6b = \sum y_i \end{cases} \quad \begin{cases} 91k + 21b = 7333,8 \\ 21k + 6b = 1933 \end{cases} \quad (3.4.)$$

Розрахувавши систему рівнянь, ми одержуємо:

$$k = 32;$$

$$b = 210,56.$$

Отже, розраховуємо прогнозоване значення видатків державного бюджету, використовуючи формулу:

$$Y(t) = kt+b \quad (3.5.)$$

Отже, економіко-математична модель оптимізації державних видатків має вигляд:

$$Y(t) = 32t+210,56 \quad (3.6.)$$

Дана модель дає можливість визначити динаміку державних видатків на майбутні три роки. Проведемо прогнозування державних видатків упродовж 2014-2016рр.:

$$2014р.: 32*7+210,56=434,56 \text{ млрд. грн.};$$

$$2015р. 32*8+210,56=466,56 \text{ млрд. грн.};$$

$$2016р. 32*9+210,56=498,56 \text{ млрд. грн.}$$

Відповідно до прогнозування упродовж 2014-2016рр., спостерігаємо зростання державних видатків (табл. 3.3.):

Табл. 3.3.

Прогнозовані обсяги видатків державного бюджету
упродовж 2014-2016 рр.*

Роки	Видатки державного бюджету
2014р.	434,56 млрд. грн.
2015р.	466,56 млрд. грн.
2016р.	498, 56 млрд. грн.

*Розроблено автором.

На основі розрахунків побудуємо графічну динаміку обсягу видатків державного бюджету (рис. 3.3.):

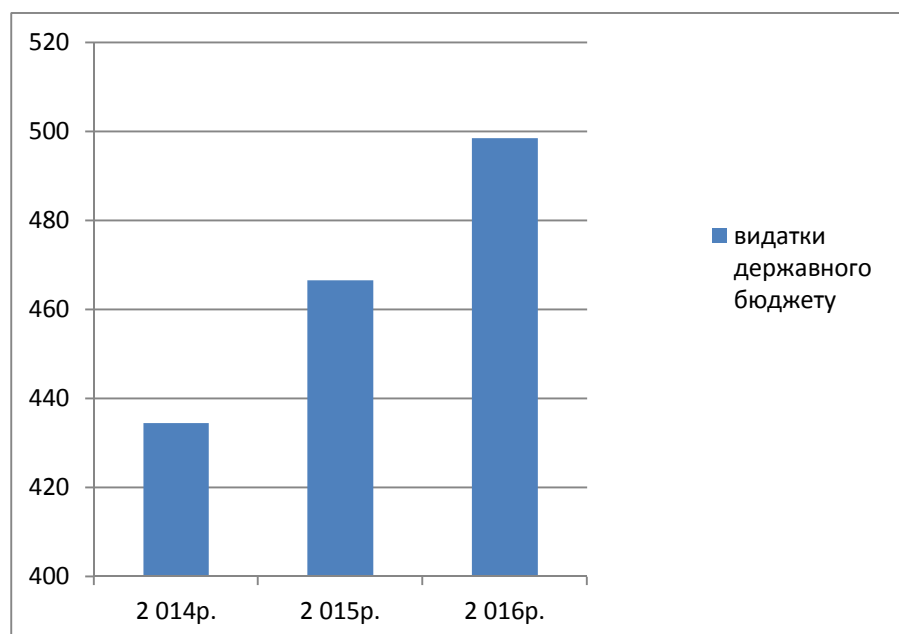


Рис. 3.3. Графічна модель динаміки видатків державного бюджету*

*Побудовано автором за джерелом [табл. 3.3.]

Графічна модель дає підстави стверджувати, що видатки державного бюджету протягом 2014-2016 рр. щорічно зростають.

Отже, проведене дослідження показало необхідність проведення реформи бюджетної системи України. Адже на основі оптимізаційної моделі, ми можемо стверджувати, що упродовж 2014-2016 рр. державні видатки зростуть на 64 млрд. грн., що збільшить навантаження на державний бюджет.

Висновки до розділу III

Виконане у цьому розділі дослідження має своїми результатами такі висновки і пропозиції:

1. У дипломній роботі розглянуто заходи щодо оптимізації видатків державного бюджету, серед яких:
 - заходи у соціальній сфері;
 - заходи у сфері економічної діяльності;
 - заходи у сфері управління.
2. Встановлено, що одним із способів реформування державних видатків є збільшення державних доходів за рахунок створення стимулів для сплати податків.
3. Встановлено, що одним із напрямом удосконалення державних витрат, який широко використовується у розвинених країнах, є бюджетне прогнозування, при якому використовують наступні показники:
 - міжбюджетні відносини;
 - сума державного боргу та стратегії управління ним;
 - принципи реалізації інвестиційних проектів чи програм;
 - показники зведеного та державного бюджету;
 - стан соціального та економічного розвитку – обмінний курс, реальний та номінальний обсяги ВВП, імпорт та експорт товарів, рівень безробіття.

4. Побудовано економіко-математичну модель оптимізації видатків державного бюджету, яка має вигляд: $Y(t) = 32t + 210,56$. Запропонована модель дає можливість спрогнозувати державні видатки на період 2014-2016 рр.
5. За результатами побудови оптимізаційної моделі державних видатків, виявили, що упродовж 2014-2016 рр. видатки державного бюджету зростуть на 64 млрд. грн.

Висновки

В даній дипломній роботі запропоновано та обґрунтовано один з варіантів вирішення важливої наукової проблеми – ефективність розподілу ресурсів державного бюджету. Проведене дослідження дало можливість сформулювати низку узагальнень, висновків та пропозицій. Серед них такі результати науково-теоретичного та практичного характеру:

1. Шляхом аналізу та узагальнень точок зору зарубіжних і вітчизняних науковців щодо трактування терміну видатків державного бюджету, нами було сформовано власну дефініцію, яку подано у такій формі: «видатки державного бюджету – це категорія, інструмент або економічні відносини, які призначені для розподілу фінансових ресурсів держави та їх використання за галузями, територіальними і цільовими призначенням».
2. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що нормативно-наукове забезпечення державних видатків відіграє значну роль при формуванні, затвердженні та розподілі видатків, але не контролює надходження державних видатків до кінцевого отримувача.
3. У дипломній роботі проаналізовано систему фінансового контролю у сфері правопорушень, пов'язаних з видатками держави, який показує, що в Україні існує недосконалий механізм у зазначеній сфері, що підтверджується відсутністю законодавчої бази, бюджетної дисципліни та недосконалістю контрольних функцій органів державного фінансового контролю.
4. Проаналізовано діяльність Вищих органів державного контролю у переважній більшості країн світу, які володіють наступними спільними рисами:
 - підзвітність перед громадськістю через засоби масової інформації;

- удосконалена система найму кваліфікованого персоналу та заохочення до ефективної роботи;
 - неоднозначність та чіткість висновків та звітів;
 - чіткі та регламентовані повноваження відповідно до Конституції;
 - незалежність у своїй діяльності.
5. Уточнено нормативно-законодавчу базу видатків державного бюджету, до якої належать:
- Закон України Про Державний бюджет на відповідний рік;
 - акти органів виконавчої влади;
 - декрети Кабінету Міністрів;
 - фінансово-правові акти органів місцевого самоврядування;
 - акти фінансово-кредитних органів.
6. Виявлено, що в Україні контроль за правильністю витрачання державних коштів здійснюють Державна фінансова інспекція, Рахункова палата, фінансові відділи та управління.
7. За результатами аналізу державних видатків упродовж 2008-2012 рр., виявлено:
- В Україні недофінансовуються наступні галузі: охорона здоров'я, економічна діяльність та житлово-комунальне господарство;
 - найбільше фінансуються видатки на соціальну сферу та загальнодержавні функції.
8. Виявлено зростання державних витрат упродовж останніх трьох років на 54 млрд. грн., це відбулося за рахунок збільшення витрат за наступними напрямками:
- економічна діяльність – 21,6 млрд. грн.;
 - загальнодержавні функції – 4,9 млрд. грн.;
 - міжбюджетні трансферти – 49,5 млрд. грн.;
 - погашення державного боргу – 40,2 млрд. грн.

9. Внаслідок порівняльного аналізу державних видатків економічно розвинених країн, таких як: Німеччина, Франція та США, встановлено: в Німеччині найбільше коштів спрямовується на військові витрати (25-29%) та економіку (50-54%), у США найбільша частка спрямовується на оборону (25%) та соціальну програму (42%), у Франції найбільше фінансується народне господарство (34%) та соціальна політика (25%). Це вказує на те, що в Україні нераціонально розподіляють державні кошти, адже ті програми, на які у високорозвинених країнах спрямовується найбільша частина ресурсів, в нашій державі майже не фінансується.
10. Виявлено, що одним із способів оптимізації видатків державного бюджету є збільшення державних доходів за рахунок стимулювання сплати податків.
11. Побудовано економіко-математичну модель оптимізації видатків державного бюджету, яка дала можливість визначити прогнозовані показники видатків на період 2014-2016 рр., за результатами якої виявили, що упродовж 2014-2016 рр. державні видатки зростуть на 64 млрд. грн.
12. У дипломній роботі встановлено факт невідповідності державних видатків України світовим стандартам, зокрема видатків на охорону здоров'я, які перебувають на нижчому рівні стандартів 4,36%, встановлених Всесвітньою організацією охорони здоров'я, (відповідно 5% до вітчизняних лише у 0,66%).
13. Виявлено, що одним із чинників впливу на величину державних витрат є сума державного боргу, адже при збільшенні державного боргу відбувається зростання видатків державного бюджету.
14. Розгляд системи державного контролю у сфері правопорушень, пов'язаних із державними видатками підтвердив відсутність законодавчої бази, бюджетної дисципліни та недосконалість

контрольних функцій органів державного контролю в процесі розподілу та використання державних коштів.

15. Виявлено, що обсяг державних видатків впливає на соціально-економічний стан держави, а саме: зростання прямого та гарантованого державного боргу, зростання державних видатків зумовлено зростанням ВВП.
16. Запропоновано шляхи оптимізації державних видатків у таких сферах:
 - у соціальній сфері – збільшити видатки на соціальну сферу, надання переваг спонсорству та меценатству, фінансування культурних програм;
 - у сфері економічної діяльності - збільшити видатки державним підприємствам для сприяння стабілізації;
 - у сфері управління – зменшити видатки на утримання державних органів влади та прокуратури.
17. Виявлено неефективність податкової системи України, враховуючи дослідження Світового банку, по рейтингу податкової системи Україна знаходиться в п'ятірці найгірших.

